

Rezistence na (chemo)terapii

Rezistence na terapii – většina pokročilých neoperabilních nádorů

Kombinacní terapie – omezují vznik rezistence a snižují toxicitu a zvyšují účinnost léčby
(CAF - cyklofosfamid, adriamycin (doxorubicin), fluoruracil v terapii ca prsu)

Rezistence – inherentní (pre-existující)

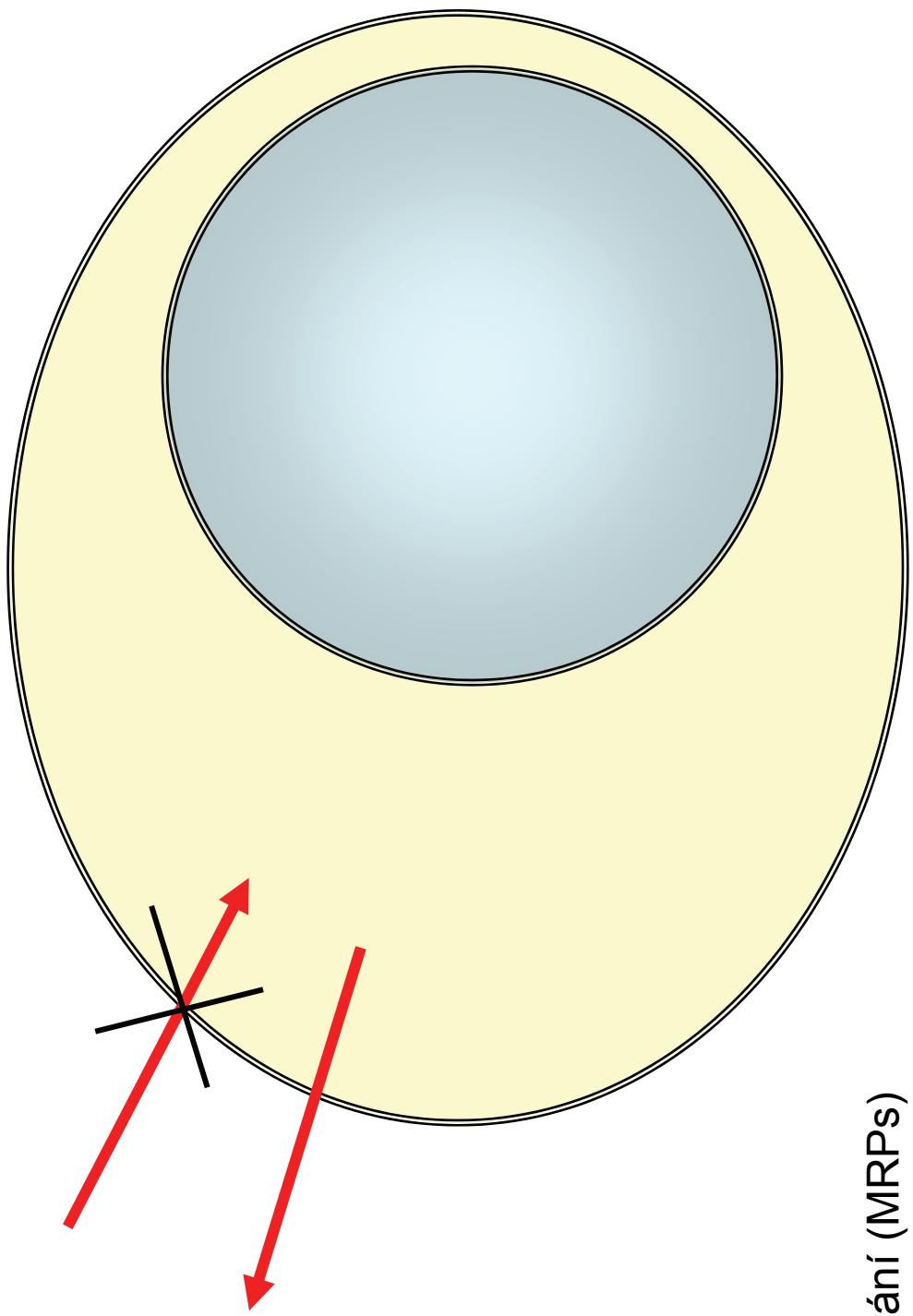
– získaná

Nádor 1 cm^3 – cca 1×10^9 buněk.

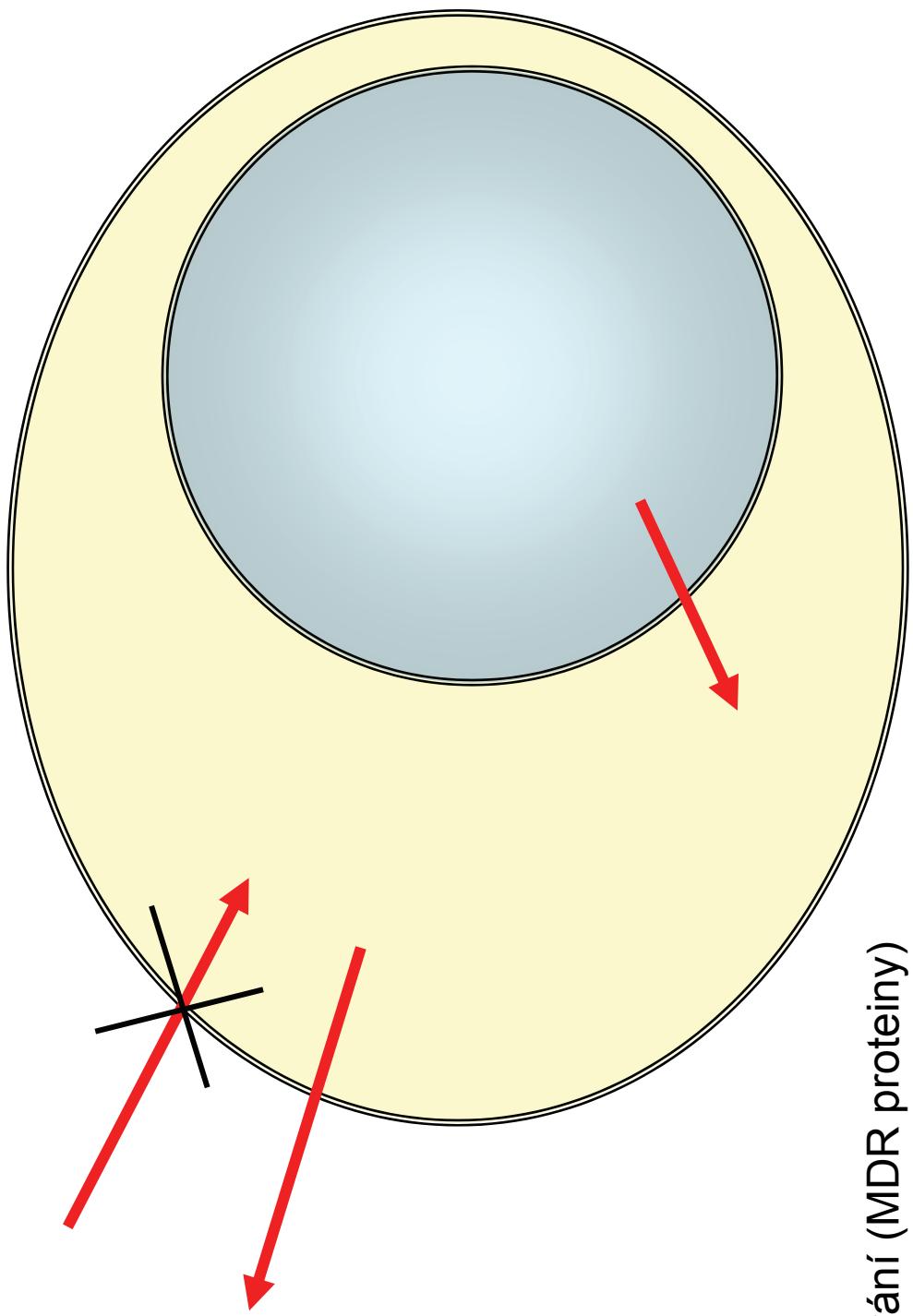
Lze předpokládat 1 rezistentní buňku na 10^6 - 10^7 buněk (genom. instabilita, větší mutační rychlosť)
➡ cca 1000-100000 inherentně rezistentních buněk/ 1 cm^3 nádoru?

Pravděpodobnost úspěchu léčby je dána velikostí nádoru.

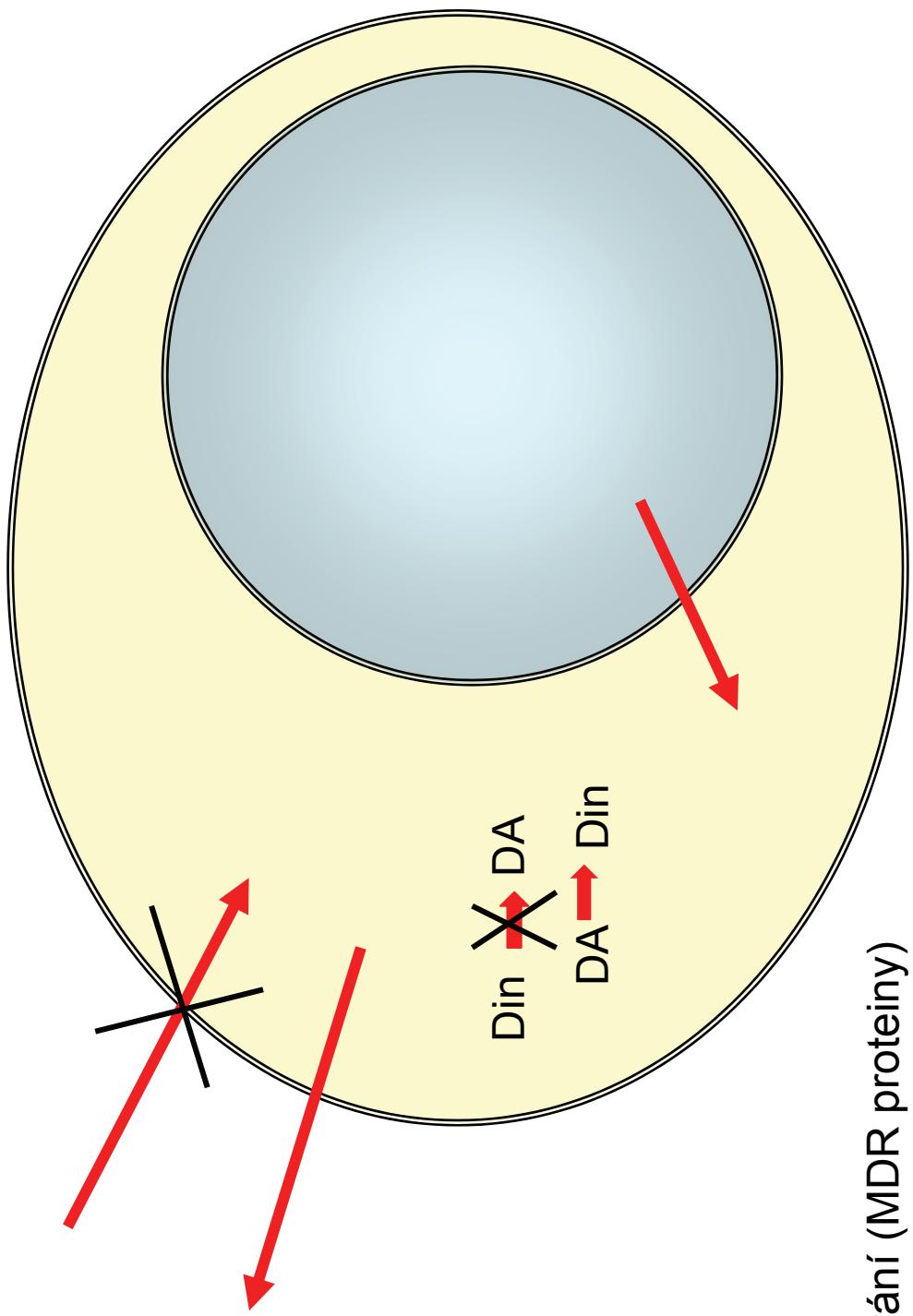
Vzniká rezistence „de-novo“ nebo je to selekce rezistentních klonů?

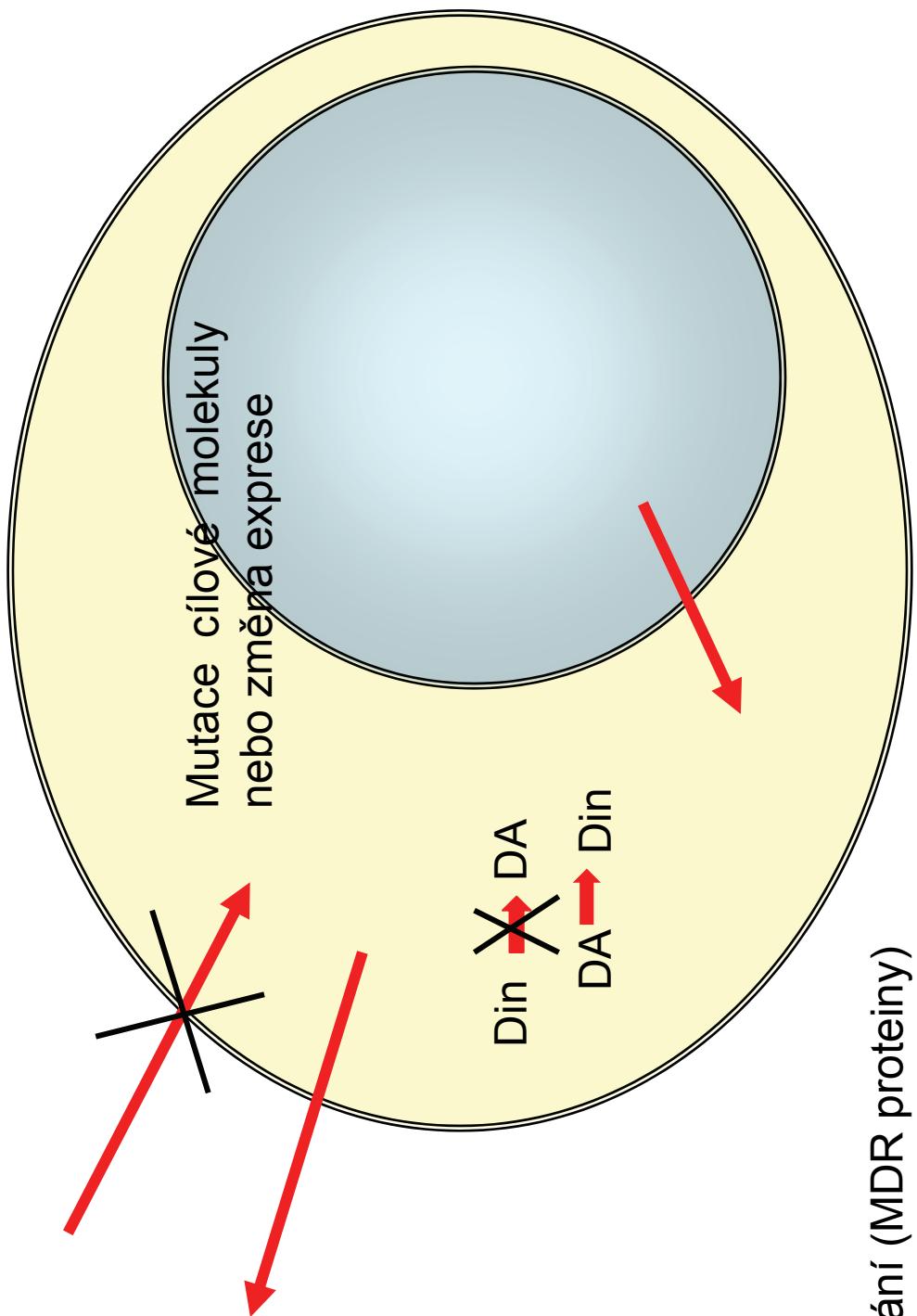
- omezení vstupu
- zesílení vyloučování (MRPs)

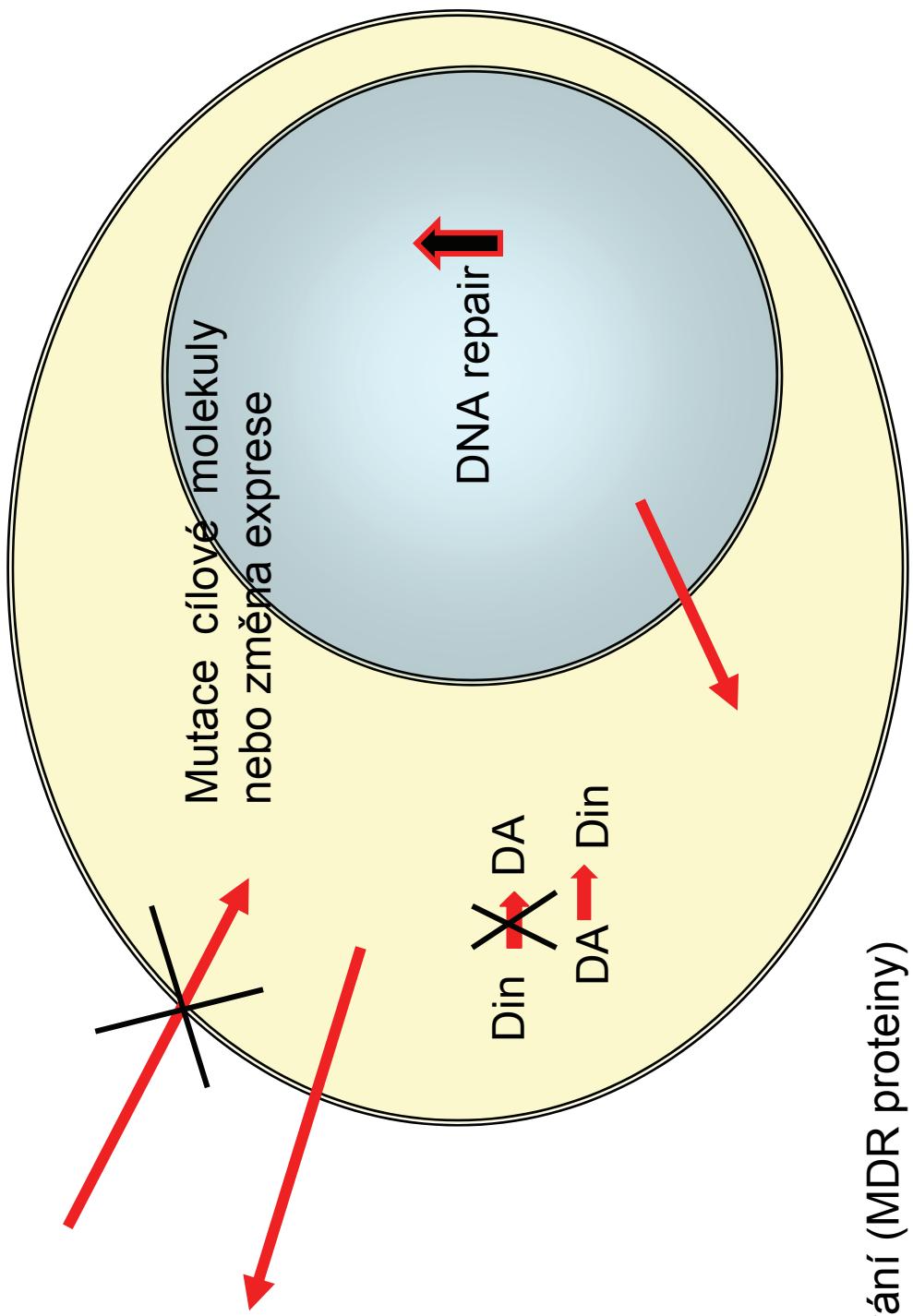
- omezení vstupu
- zesílení vylučování (MDR proteiny)
- porušení nitrobuněčného transportu

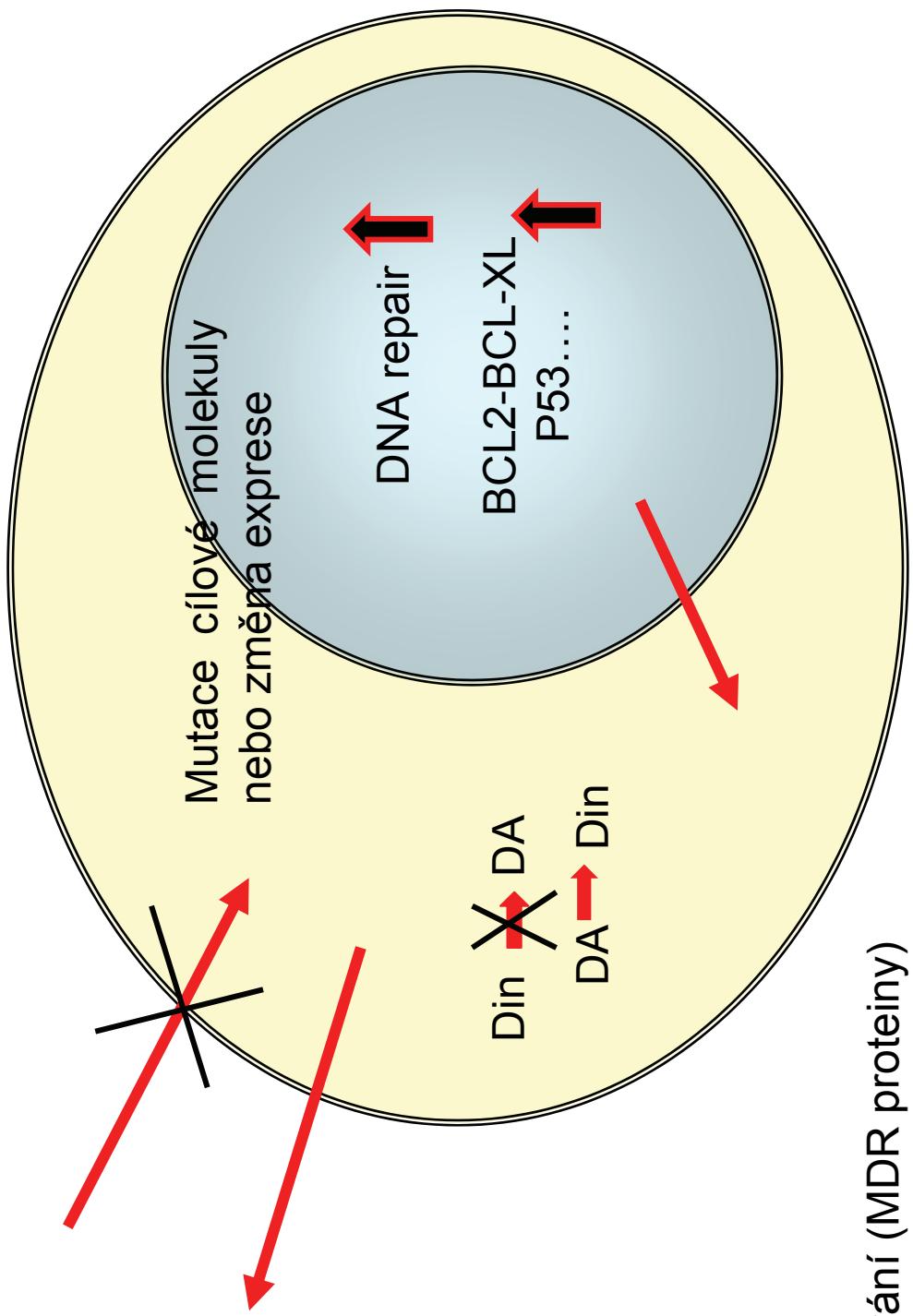
- omezení vstupu
- zesílení vylučování (MDR proteiny)
- porušení nitrobuněčného transportu
- snížení aktivace, zvýšení deaktivace

- omezení vstupu
- zesílení vylučování (MDR proteiny)
- porušení nitrobuněčného transportu
- snížení aktivace, zvýšení deaktivace
- mutace cílového proteinu nebo změna exprese

- omezení vstupu
- zesílení vylučování (MDR proteiny)
- porušení nitrobuněčného transportu
- snížení aktivace, zvýšení deaktivace
- mutace cílového proteinu
- zvýšení kompenzačních mechanismů (DNA repair, antioxidantní ochrana...)

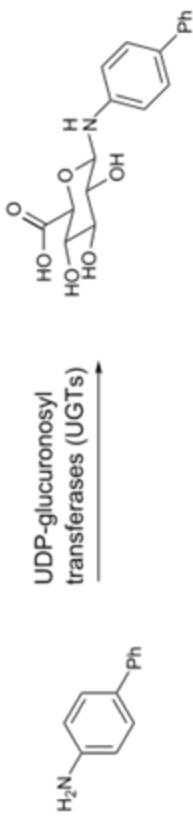

- omezení vstupu
- zesílení vylučování (MDR proteiny)
- porušení nitrobuněčného transportu
- snížení aktivace, zvýšení deaktivace
- mutace cílového proteinu
- zvýšení kompenzačních mechanismů (DNA repair, antioxidační ochrana...)
- aktivace antiapoptotických procesů

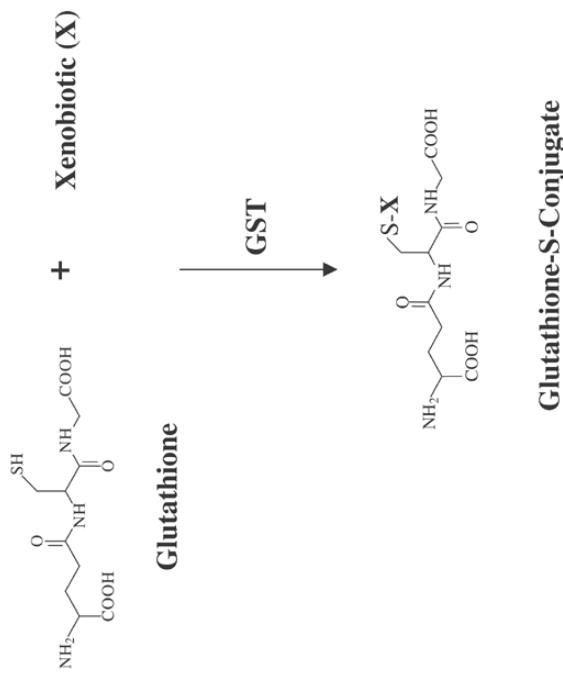
Detoxifikace xenobiotik (fáze I-III)

- I. **detoxifikace via cytochrom p450** (zvýšení rozpustnosti, hlavně játra)
- II. **konjugace s glutathionem, k. glukuronovou apod.**
(dosažení rozpustnosti pro exkreci, reakce s elektrofyly, katalyzuje GST, UDP-glukuronosyl transferáza)
- III. **export pomocí specifických transportérů** (ABC a Vaults)

Konjugace s kys. glukuronovou

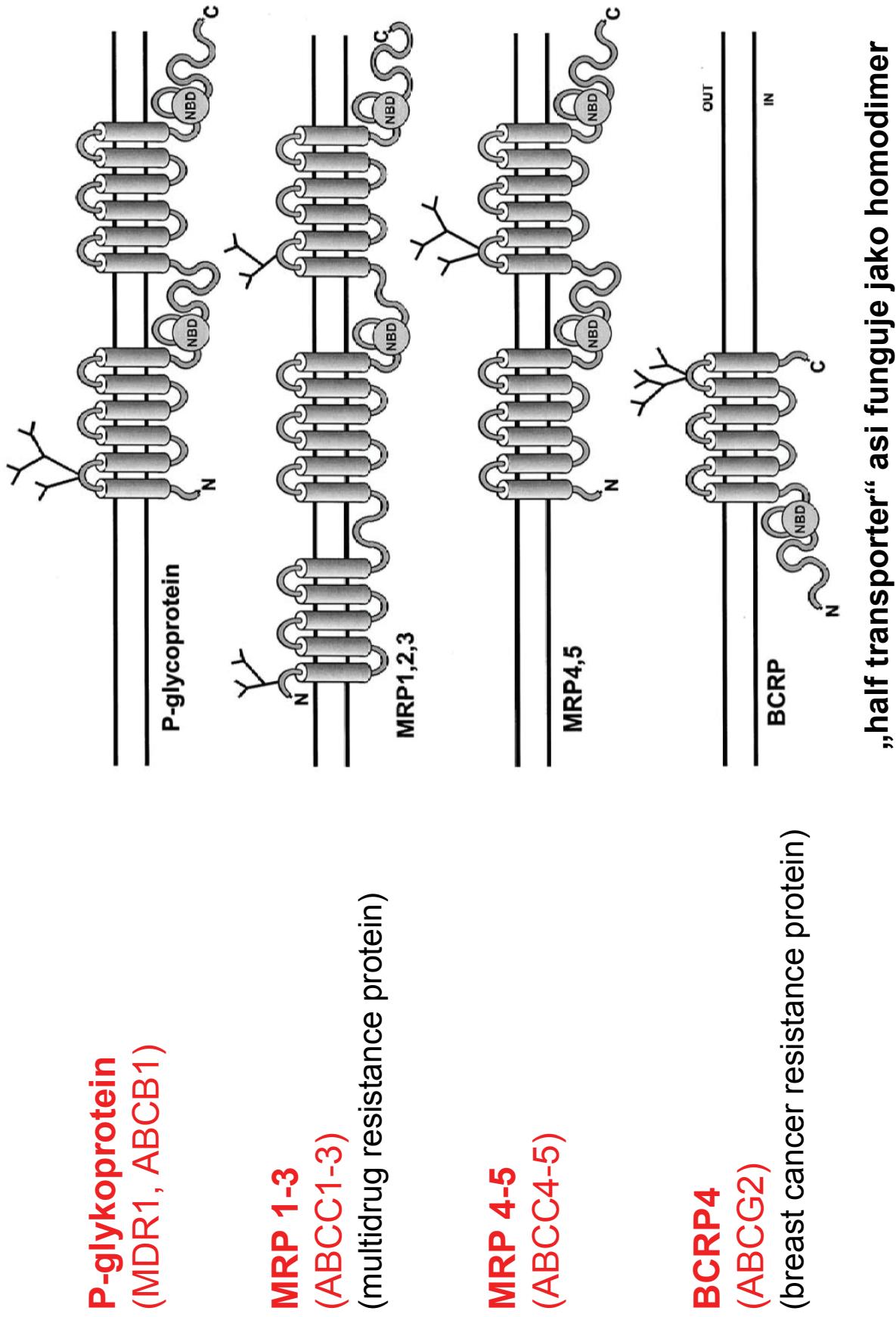
Konjugace s glutathionem

Export xenobiotik z buňky

ABC transportéry – ATP Binding Cassette rodina (Multi - drug-resistance proteins (MDRs))

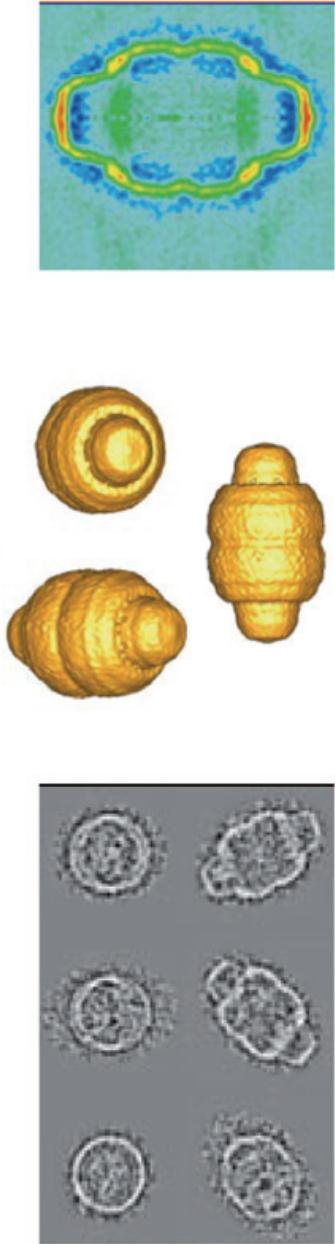
- ABC rodina — cca 50 proteinů
- na plazmatické membráně
- **exportují xenobiotika** (malé hydrofobní molekuly) a jejich konjugáty ven z buňky typicky antimitotika, antracykliny, TOPO inhibitory a další…
- overexpressed je jednou z hlavních příčin rezistence na chemoterapii, MDR
- podílejí se na činnosti hemato-encefalické bariéry (endotel) a rozhraní oběhů v placentě (sycitiotrofoblasty)
- inhibitory ABC transportérů – terapeutický potenciál

,half transporter“ asi funguje jako homodimer

VAULTS

Duté ribonukleopartikule (70x40 nm, 13 MDa)

VAULTS – dynamické kargo mezi jádrem a cytosolem

VAULTS - 3 proteiny a několik nekódujících RNA

Hlavní složka: **MVP/LRP** (**major vault protein, lung resistance-related protein**)

MVP/LRP overexprimován v mnoha typech rezistentních nádorových buněk
Inaktivace **MVP** vede ke kumulaci doxorubicinu v jádře a zvýšené toxicitě

Exportují vaults xenobiotika z jádra do cytosolu???

Poškození DNA nebo inhibice syntézy

Alkylanty, deriváty Pt, interkalanty a inhibitory topoizomeráz, antimetabolity a hydroxyurea

Epigenetická cytostatika

inhibitory DNMTs, HDACs

Účinek na mitotické vřeténko

vinka-alkaloidy, taxany

Hormonální terapie

tamoxifen

Ostatní

bortezomib

TKIs

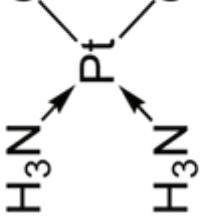
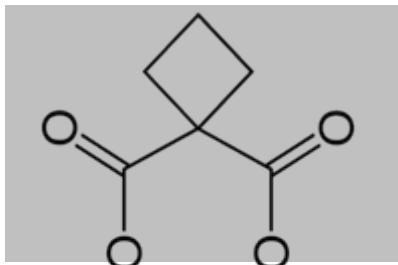
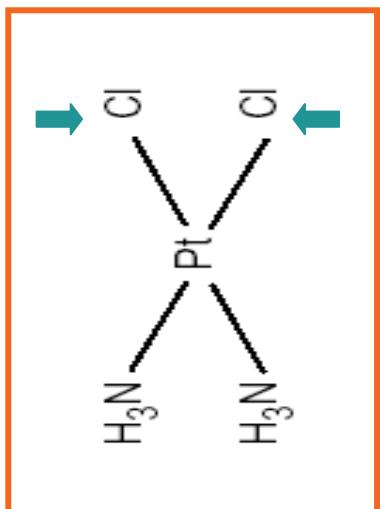
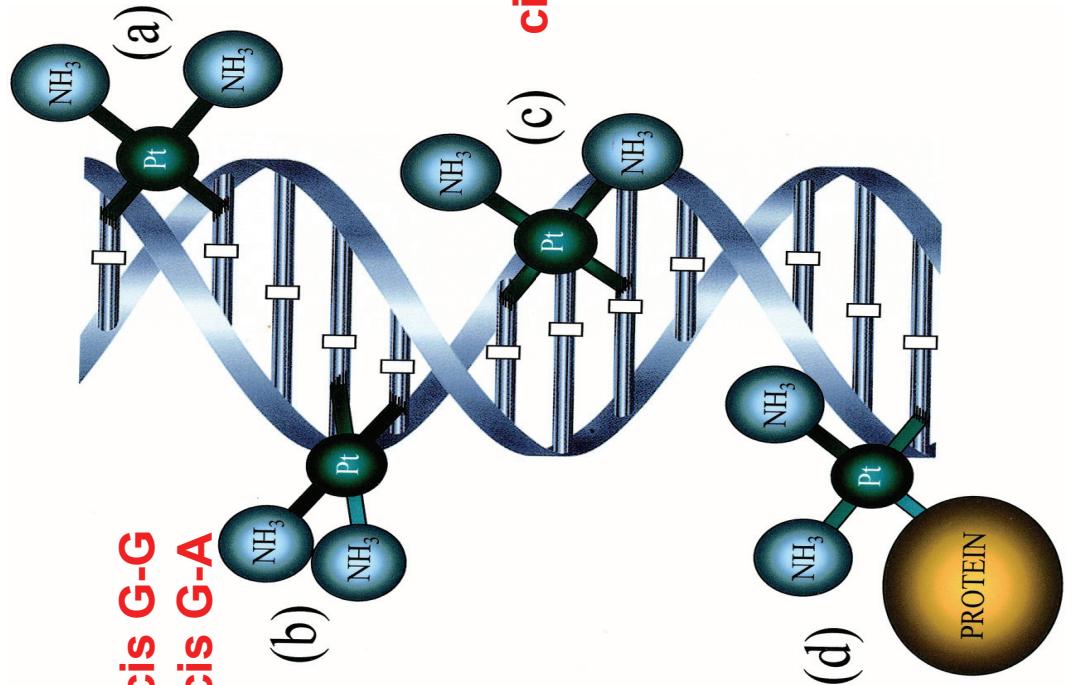
imatinib

Rezistence na deriváty platiny

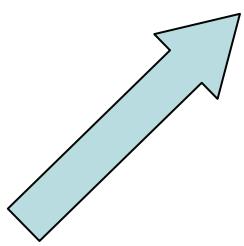
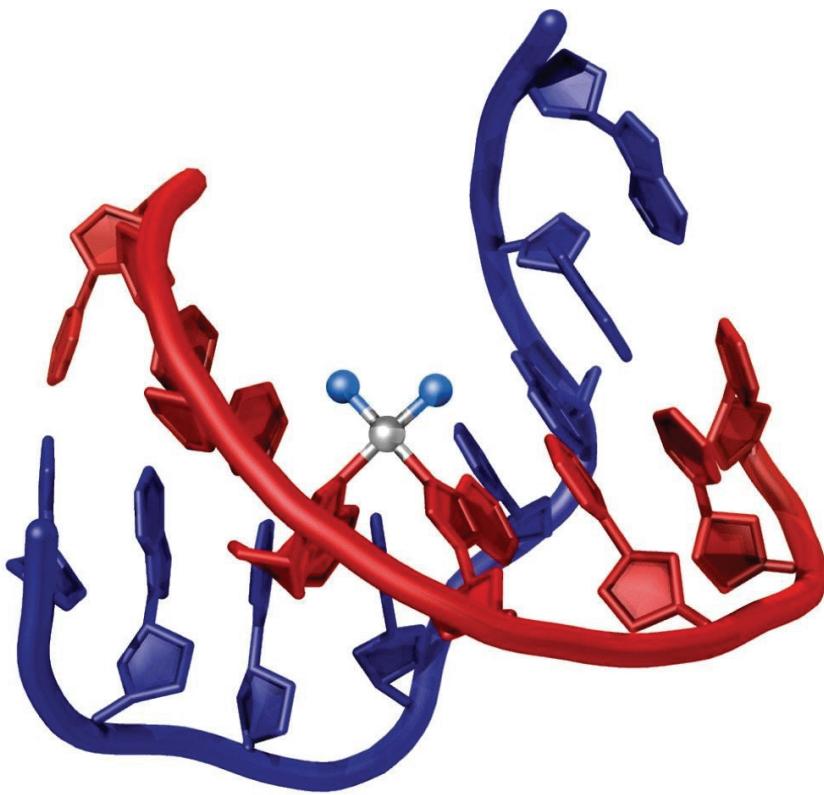
Deriváty platiny s protinádorovým účinkem

Vstupují do buňky pasivně
a/nebo transportérem CTR1

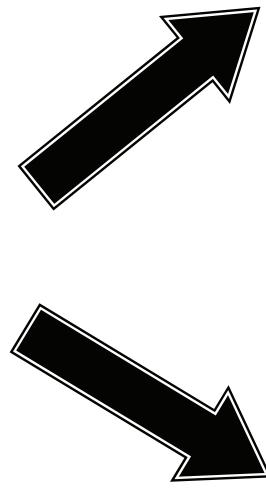
(*trans* G-G)
jen vzácně!

Pt-adukty (intrastrand) vedou k distorzii dvoušroubovice DNA (včetně mtDNA)

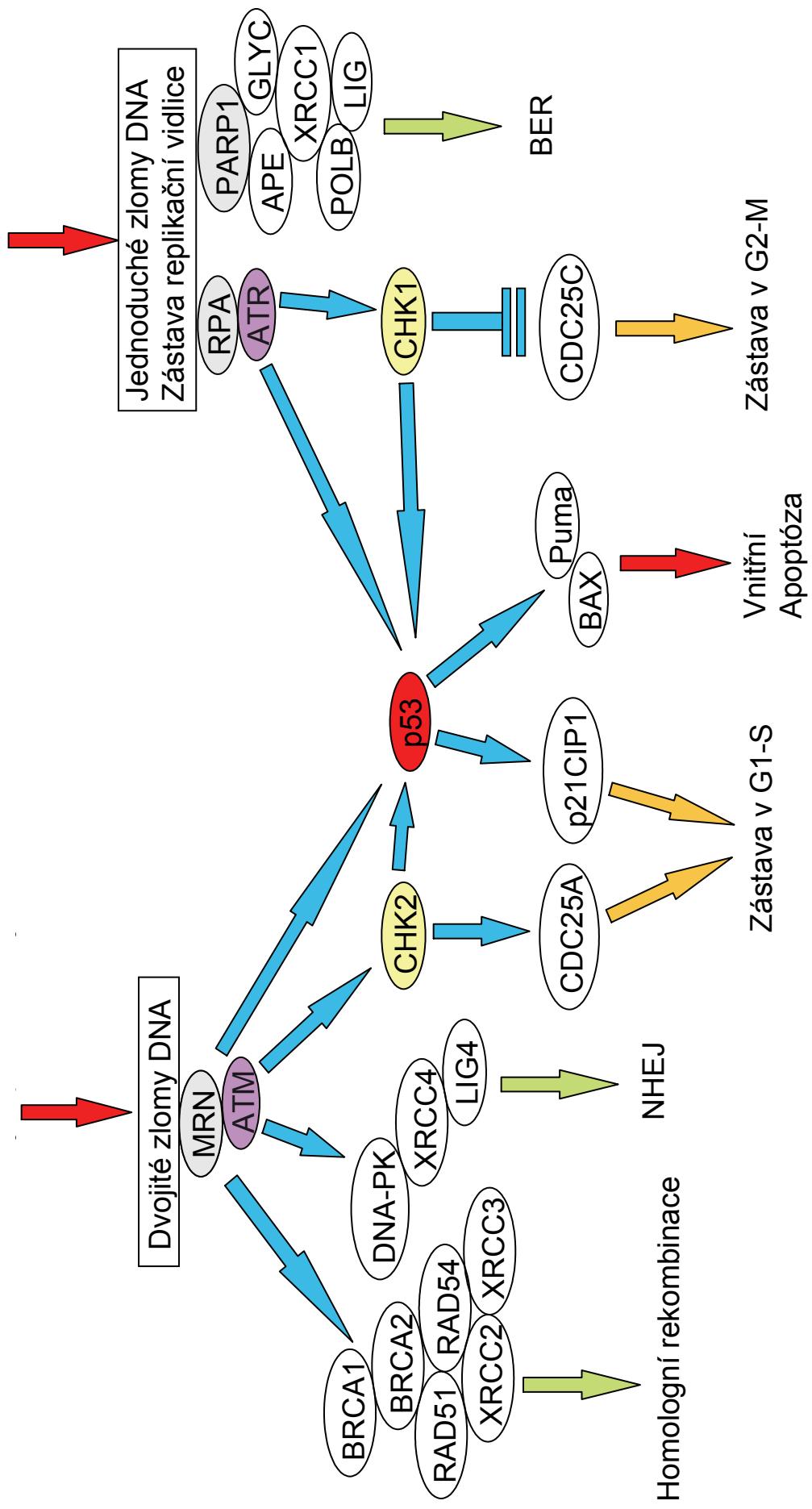

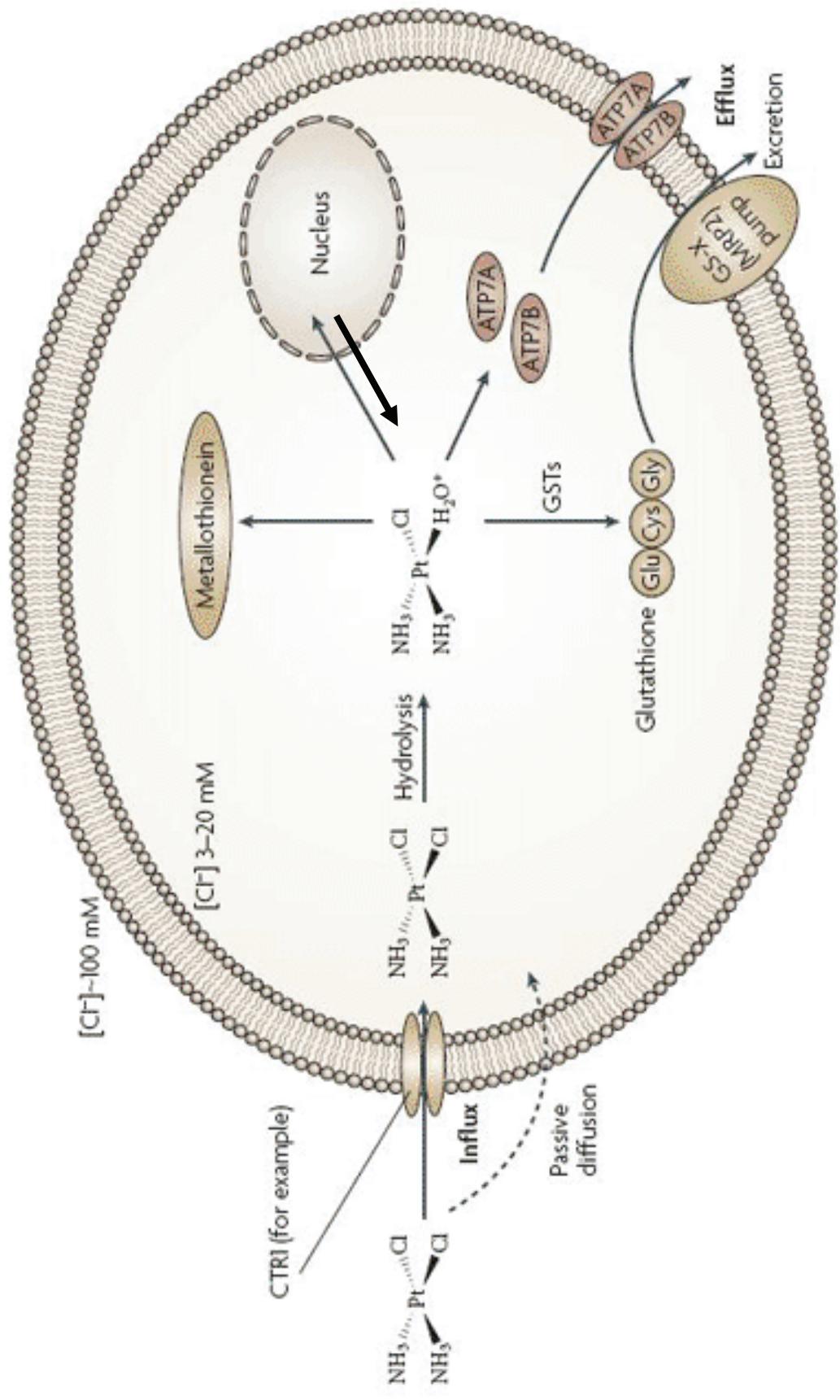
Inhibici replikace
Inhibici transkripcie
Poškození telomer (bohaté na G)

Aktivace DNA oprav Apoptóza

POŠKOZENÍ DNA, ATM, ATR, p53 a buněčná smrt

Source: Nat Rev Cancer © 2007 Nature Publishing Group

Jaké má buňka možnosti?

Rezistence na deriváty platiny

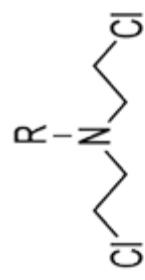
- Downregulace transportéru CTR1
- Upregulace ATP7A, ATP7B (exportéry mědi)
- MDR proteiny
- Zvýšená detoxifikace - konjugace s glutathionem nebo MT
- Změny v DNA repairu (NER, upregulace ERCC1)
- Změny v apoptotických dráhách (overexpressie BCL2, BCL-XL...)
vyřazení p53

Rezistence na alkylující látky

Alkylační činidla

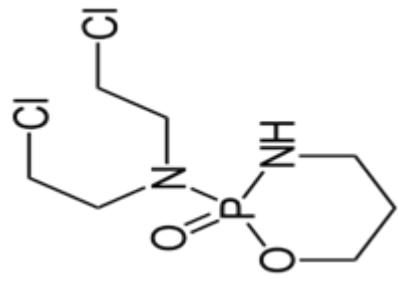
Látky schopné alkyllovat (modifikovat připojením uhlíku nebo uhlíkatého zbytku) především dusíkaté báze (C, A, ale hlavně G). Reaktivní modifikace vede nejčastěji ke vzniku G-G crosslinku (inter-chain nebo intra-chain) následkem je omezení replikace a transkripcie → signalizace poškození DNA → Oprava

Vstup do buňky???

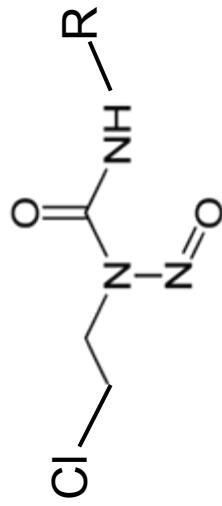

nitrogen mustard

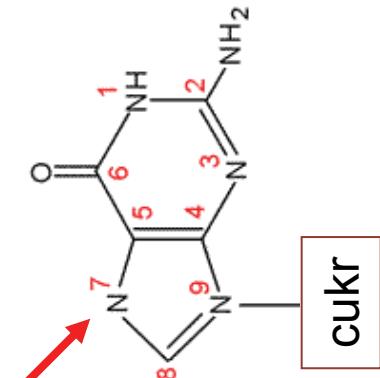
Cyklofosfamid

Chlorethyl nitrosourea

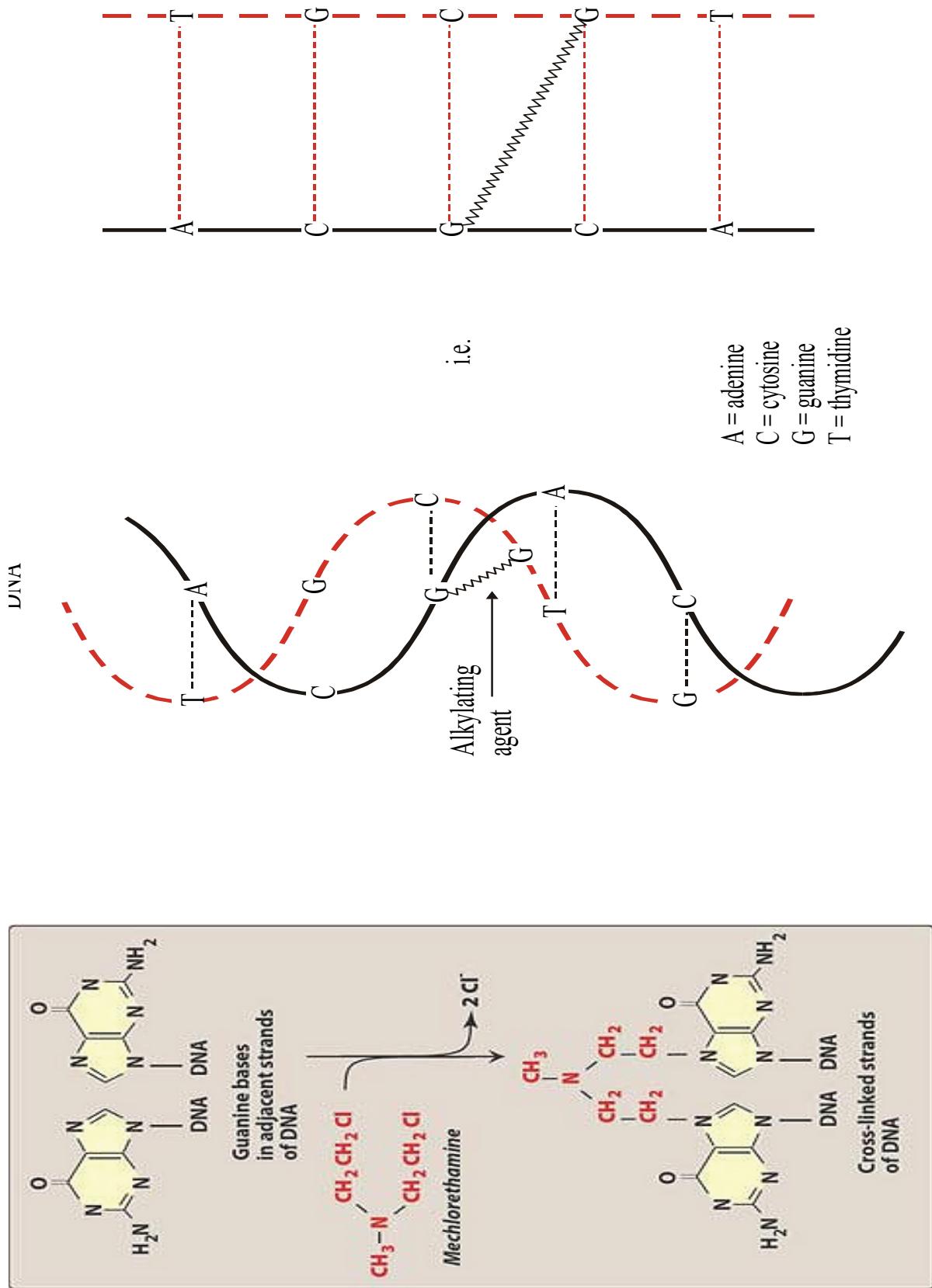

Adukty nejčastěji na G
(v poloze N7)

Alkylují ale také proteiny.

Mechanismus účinku alkylačních látek Vznik INTERSTRAND (meziřetězcového) crosslinku

Tvorba krosslinků
(intra- nebo inter-strand)

Rozeznání poškození
DNA

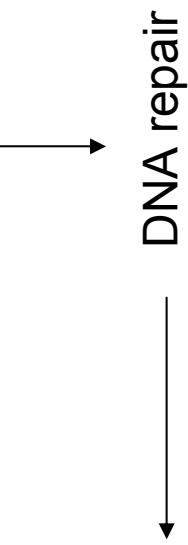

ATM/ATR

p53

Bax, Puma...

Zástava buněčného cyklu

Přežití a návrat
do cyklu

APOPTÓZA

DNA repair

Rezistence na alkylanty (cyklofosfamid)

Cyklofosfamid je prodrug – musí být nejprve aktivován.

Aldehyd dehydrogenáza (cyklofosfamid a další)

Enzym který detoxifikuje primární metabolit cyklofosfamidu

Detoxifikace (konjugace glutathionu -GST, GSH)

Ukládání do metallothioneinu

DNA repair

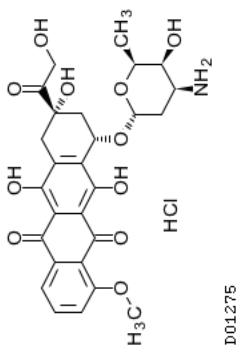
Nejsou substrátem pro MDR proteiny

Rezistence na antracykliny a inhibitory topoizoméraz

Interkalační látky (antracykliny)

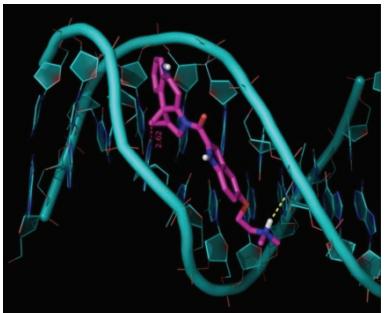
Doxorubicin

(komerční název adriamycin,
idarubicin)

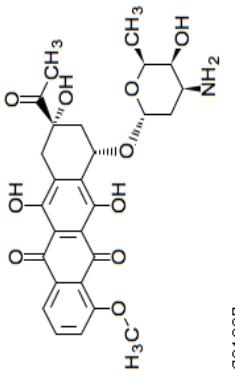

D01275

Interkalují se a inhibují TOPOII
dvouretězcové zlomy
+ generují volné radikály

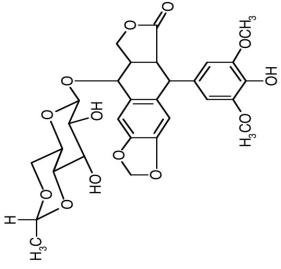
Daunorubicin

C01907

TOPOII

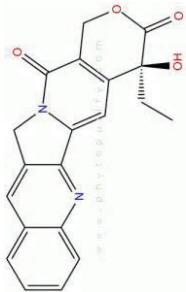
Etoposid

Inhibitory topozomeráz

TOPOI

Irinotekan a topotekan

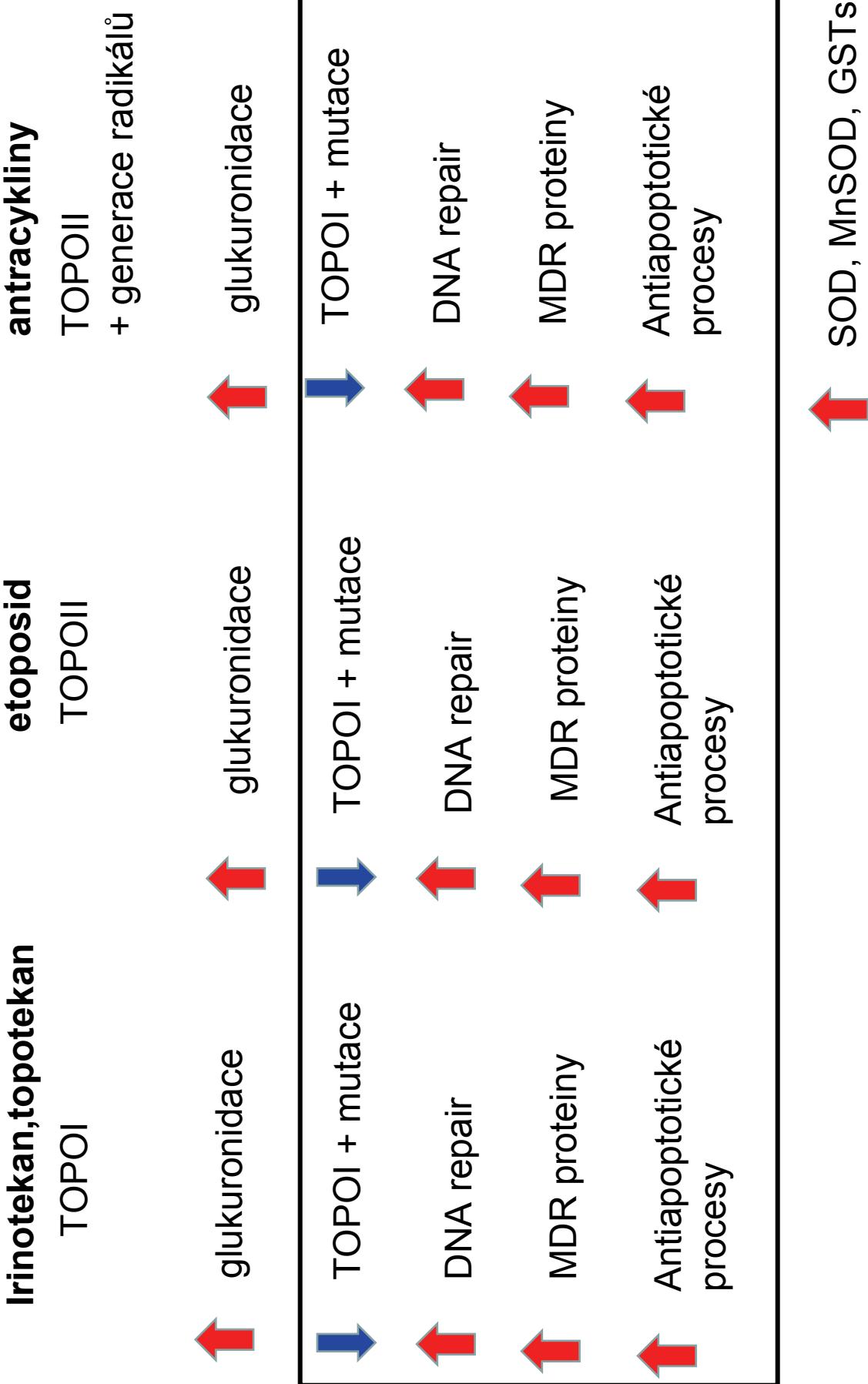
→ Jednořetězcové zlomy

→ Dvouřetězcové zlomy

Rezistence na inhibitory topozomeráz a antracykliny

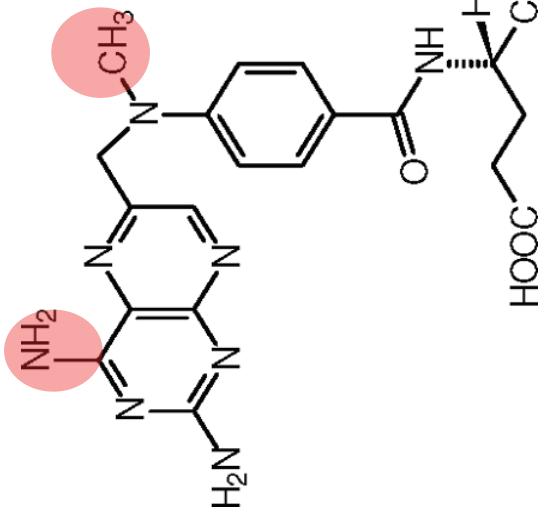

Rezistence na antimetabolity

- antifoláty
- antibázé
- antinukleosidy

Antifoláty – inhibitory DHFR

metotrexát (MTX)

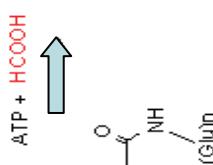
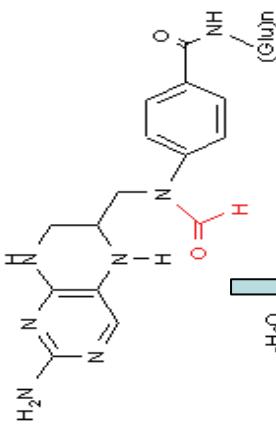
Sidney Farber

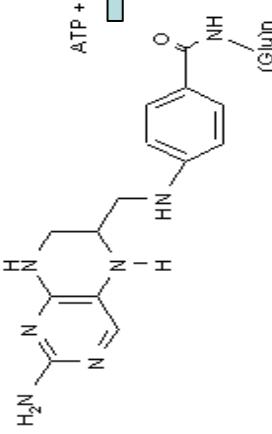
Nature Reviews | Cancer

De novo syntéza purinů

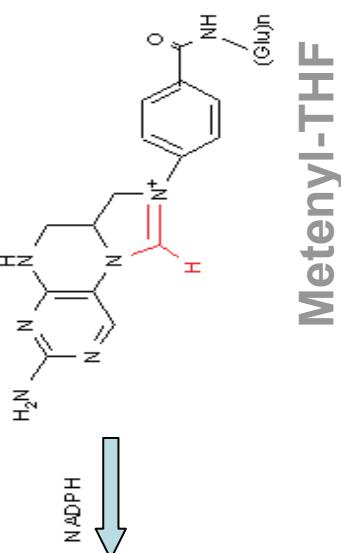
Formyli-THF

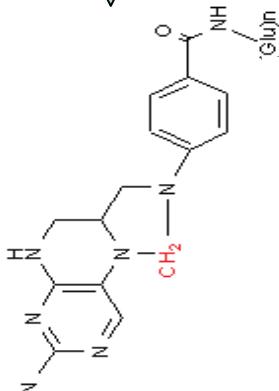
THF

IMP

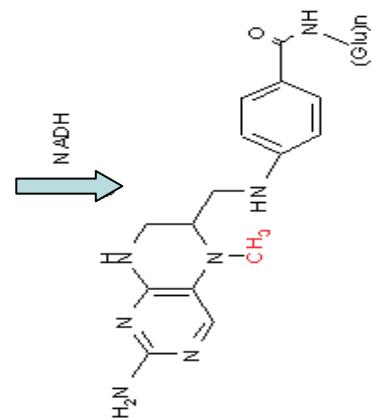

Metenyl-THF

Metylen-THF

Tymidylát syntáza
dTUMP \rightarrow dTMP

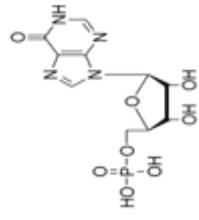
Metyl-THF

THF je donor jednouhlíkových
zbytků (nesených N5 a N10) pro
několik biochemických reakcí

PURINY

Ribózo 5-P

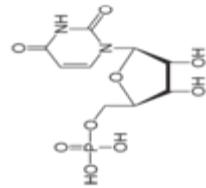
Syntéza
De novo

PRPP

IMP

Syntéza
De novo

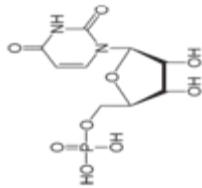

PYRIMIDINY

Karbamoyl fofsát

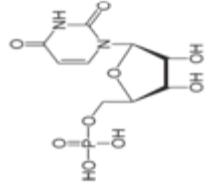
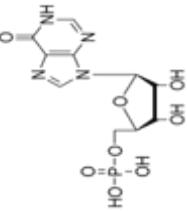
UMP

PPi

PYRIMIDINY

Syntéza De novo

Ribózo 5-P → PRPP

Syntéza De novo

karbamoyl fofsát
UMP

PPi

Kys. listová

DHF DIHYDROFOLÁT

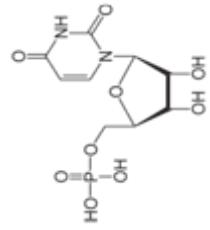
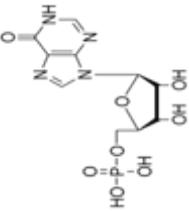
THF

Formyl-THF Metylen THF

DIHYDROFOLÁT REDUKTÁZA

PYRIMIDINY

Syntéza De novo

Ribózo 5-P → PRPP → IMP → AMP GMP ADP GDP → RIBONUKLEOTID REDUKTÁZA → dGDP → dADP → ATP GTP

Syntéza De novo

karbamoyl fofsát
UMP

PPi

Kys. listová

DHF DIHYDROFOLÁT

THF

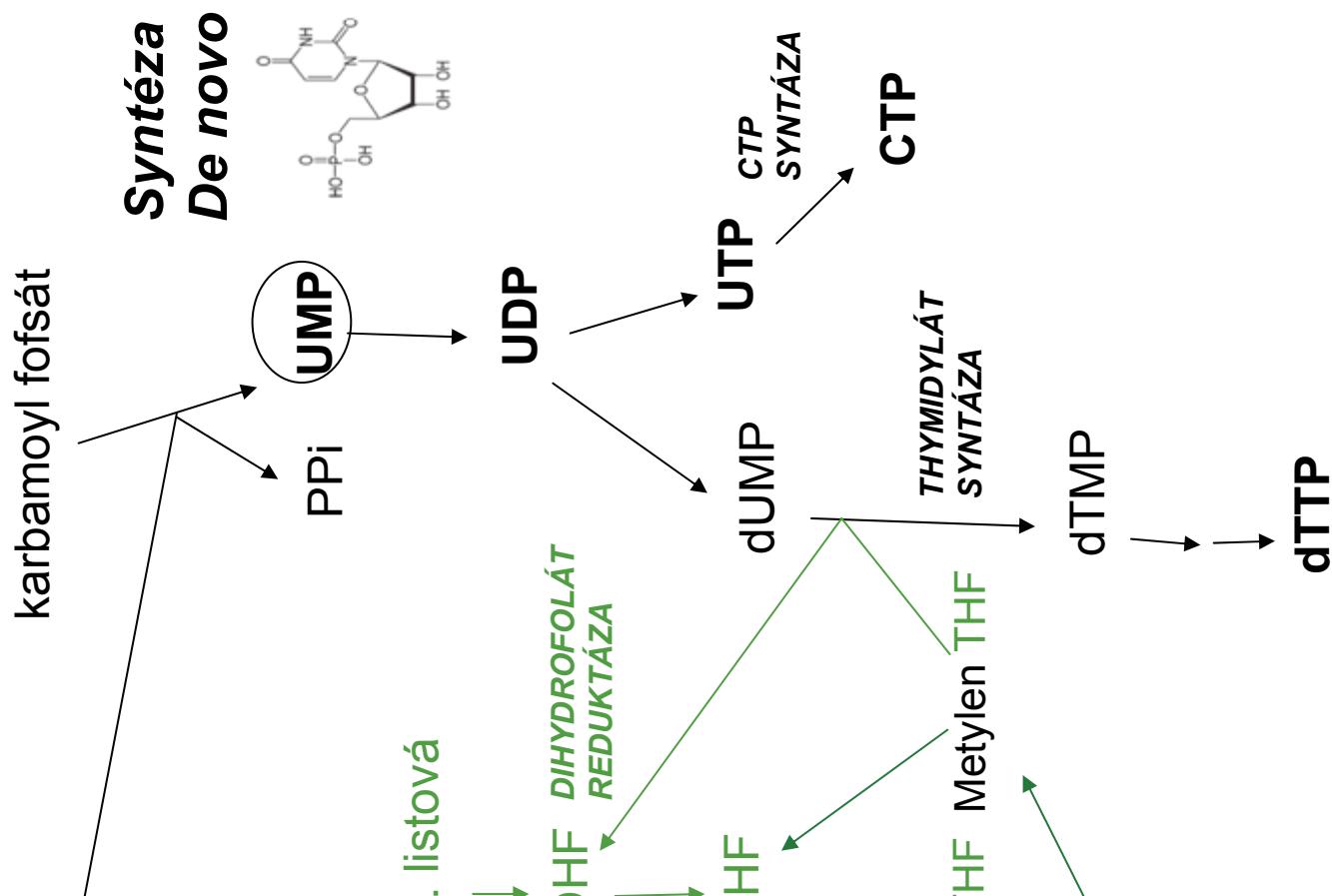
Metylen THF

Formyl-THF
RIBONUKLEOTID
REDUKTÁZA

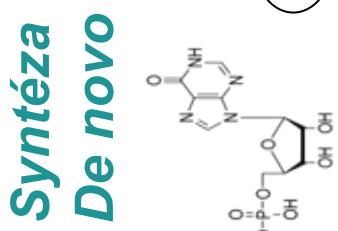
dADP

ATP GTP

PYRIMIDINY

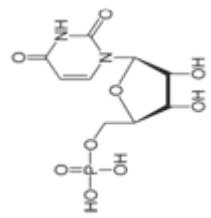

PURINY

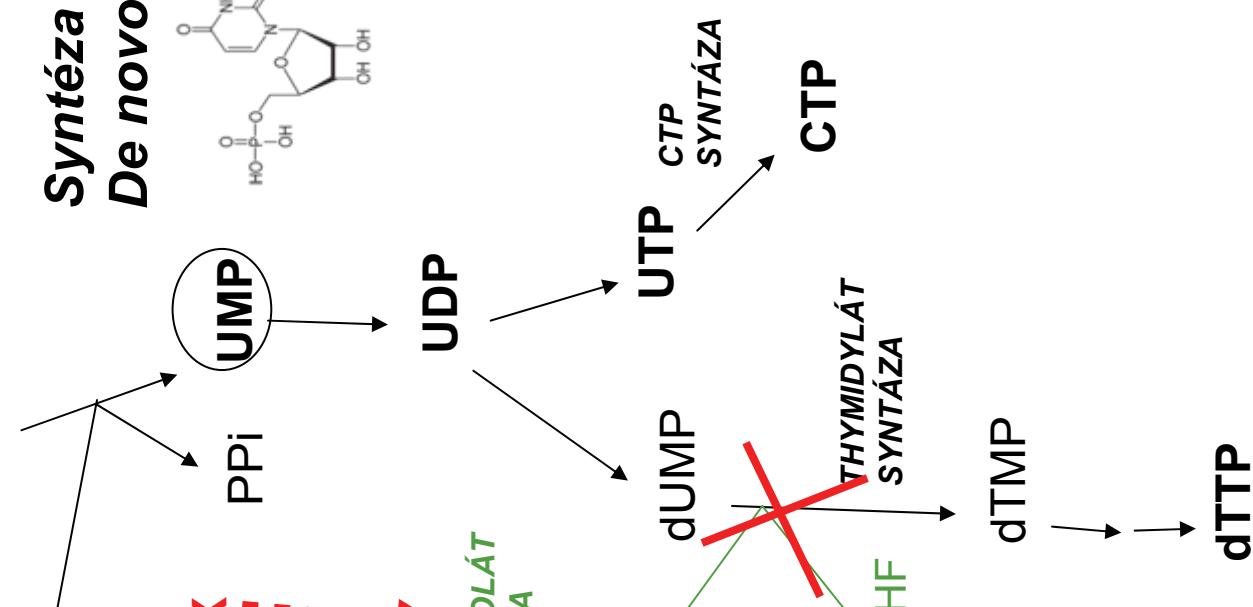

PYRIMIDINY

Syntéza De novo

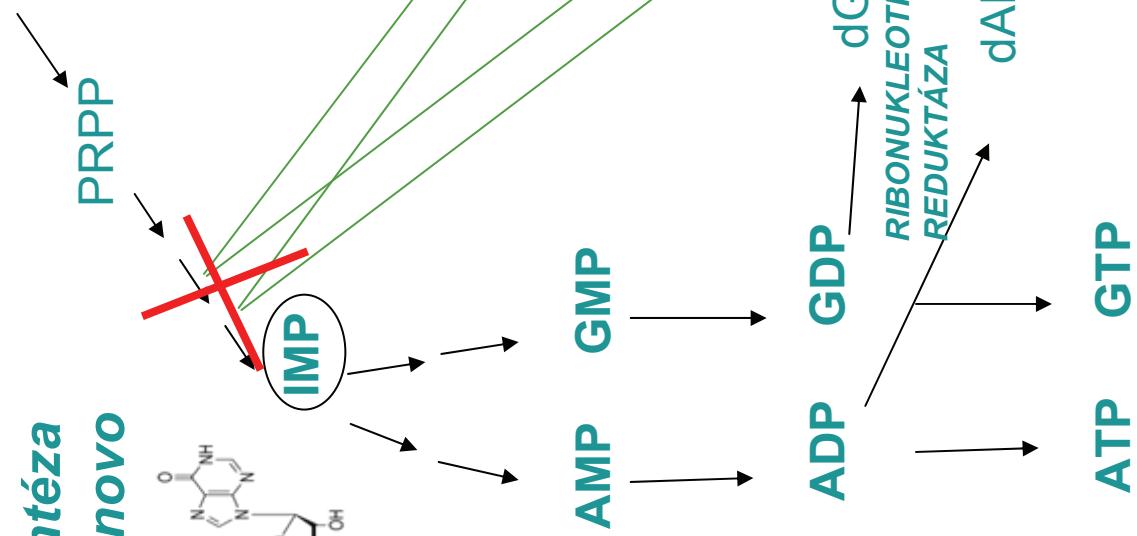
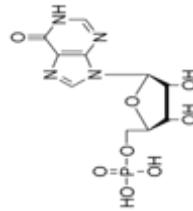

Ribózo 5-P
karbamoyl fosfát

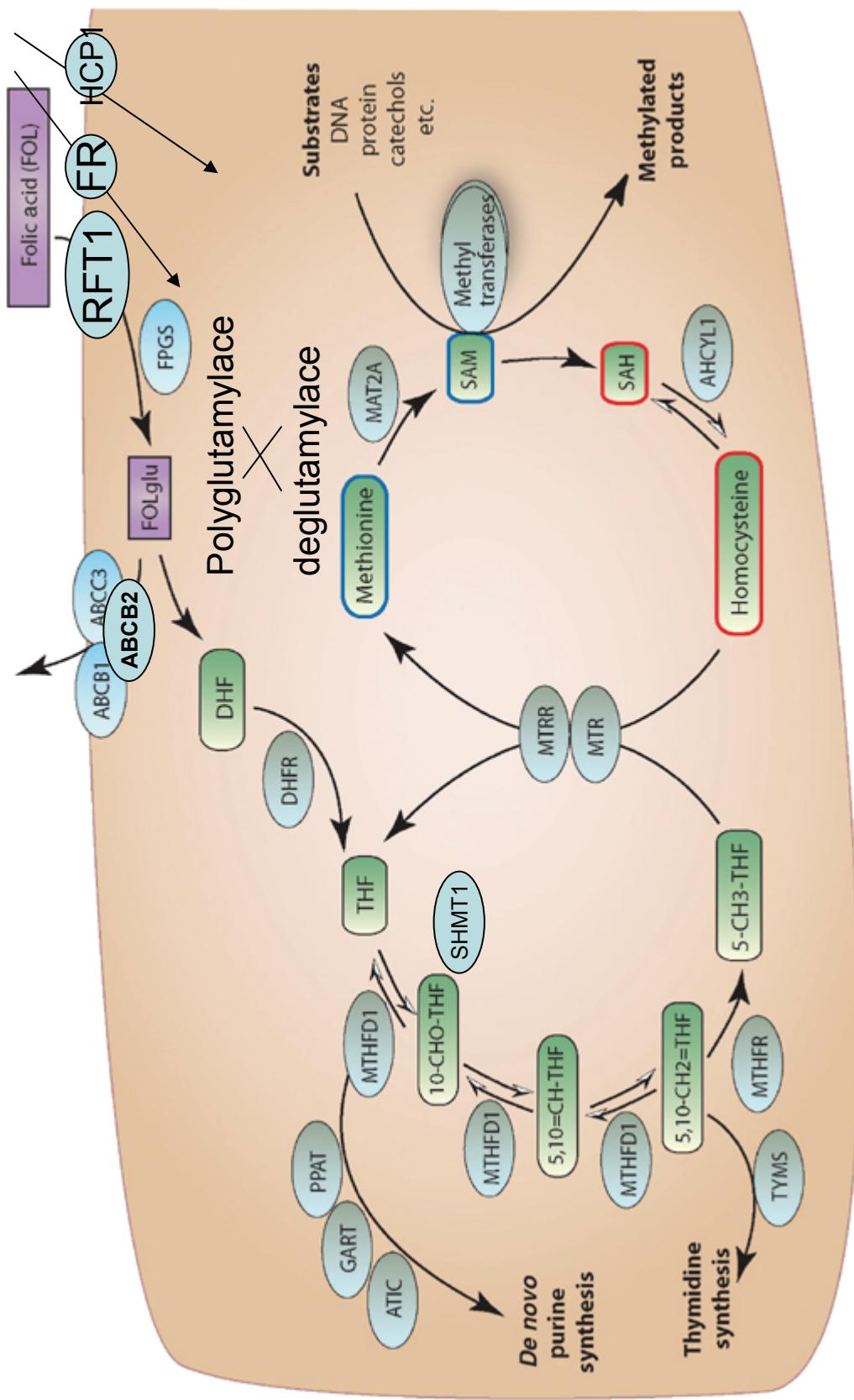

PURINY

Syntéza De novo

MTX

FPGS – folát polyglutamyl syntázáza

SHMT1 – serinhydroxymetyl transferáza

DHFR – dihidrofolát reduktázáza

MTHFD1 - trifunkční methylenetetrahydrofolát dehydrogenáza

MTHF- - methylenetetrahydrofolát reduktázáza

- **RFC** (reduced folate transporter) – mutace, exprese, specifita
- **Folátové receptory** (FRalpha, beta) a **HCP1** – částečná úloha v transportu
- **MDR proteiny** (ale jen pro málo glutamylované 1-3)
- POLYGLUTAMYLACE pro udržení v buňce, zabránění effluxu a zvýšení affinity **folát polyglutamyl syntáza (FPGS)**, snížená exprese, změna specificity
- DEGLUTAMYLACE lysozomální **gamma-glutamyl hydrolázami**
- **DHFR** (amplifikace, overexprese, mutace)
- **TS** (amplifikace, overexprese)
- ? **GARFT** (AICAR) změny nalezeny

Rezistence na antimetabolity

- antifoláty
- **antibáze**
- antinukleosidy

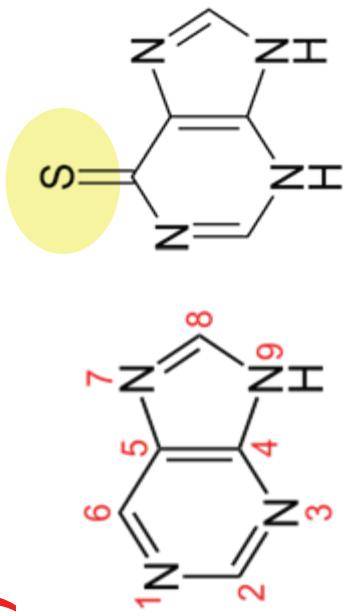
ANTIBÁZE (antipuriny)

6-merkaptopurin

(analog hypoxantinu, inhibuje salvage dráhu)

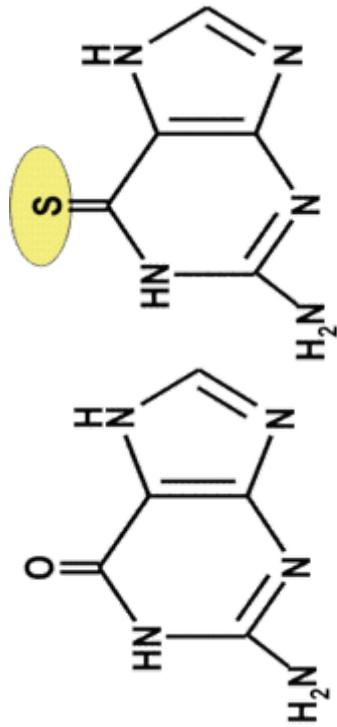
Terapie ALL u dětí

1950s

PURIN

6-merkaptopurin

Guanine

6-Thio-Guanine

thioguanin

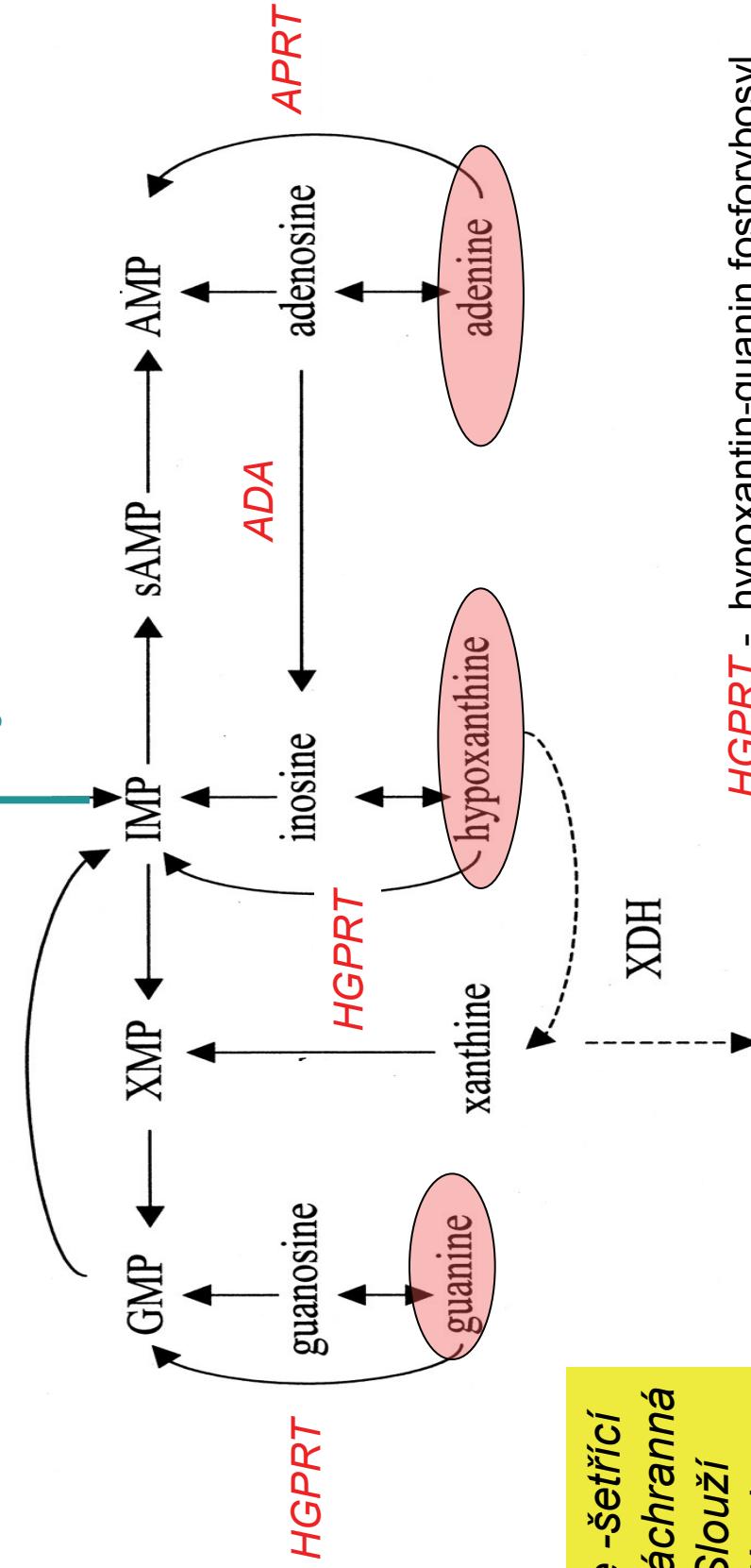
(analog guaninu, inhibuje salvage dráhu)

Terapie leukemii

1950s

Purinová „salvage“ dráha

Syntéza De novo

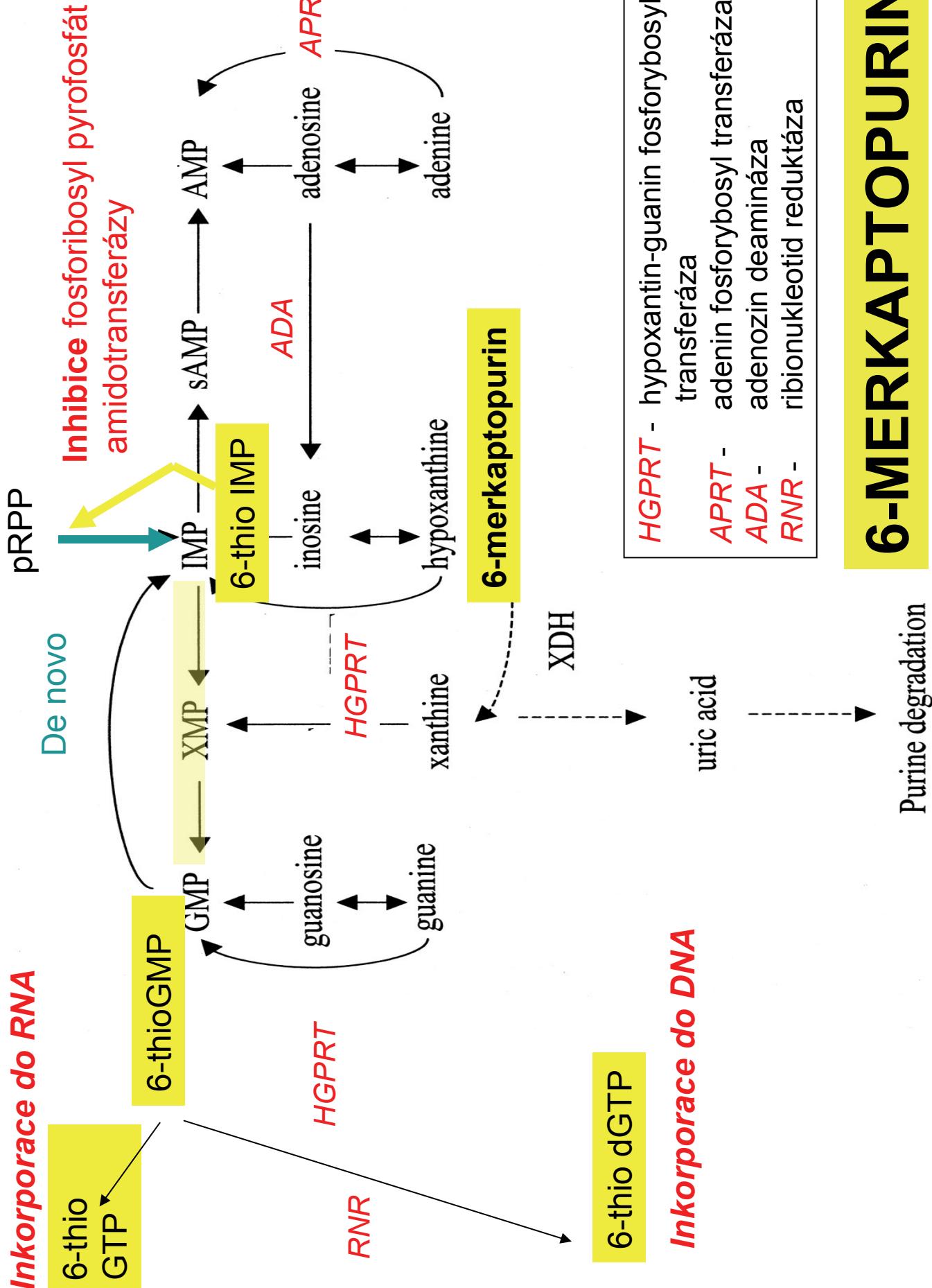
Salvage -šetřící
dráha, záchranná
dráha. Slouží
především k
reutilizaci bází a
nukleosidů/-tidů
z buňky i z okolí

HGPRT - hypoxanthin-guanin fosforybosyl transferáza
APRT - adenin fosforybosyl transferáza
ADA - adenozin deamináza

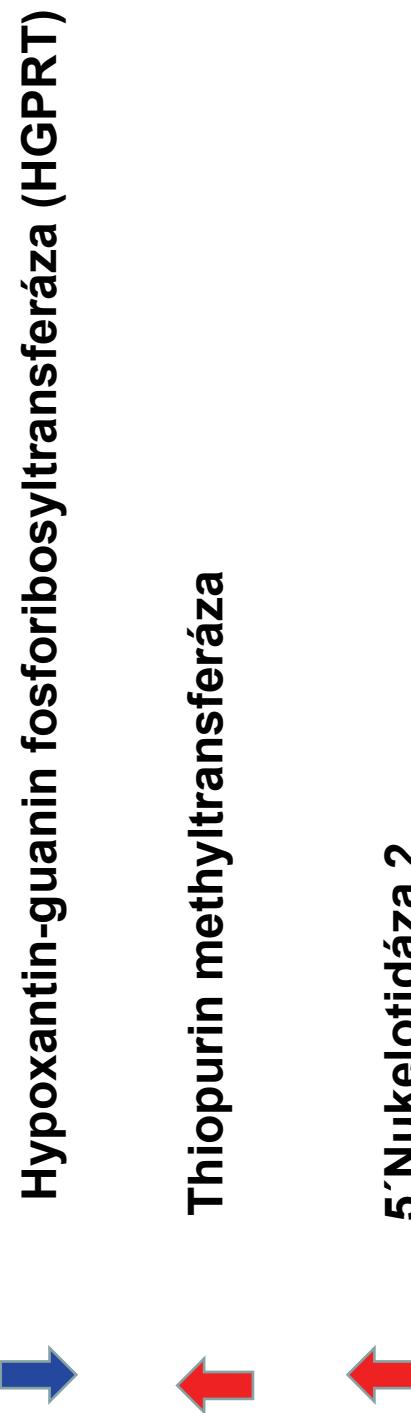
Purinové nukleosidy – postupná
fosforylace kinázami

Purine degradation

6-MERKAPTOPURIN

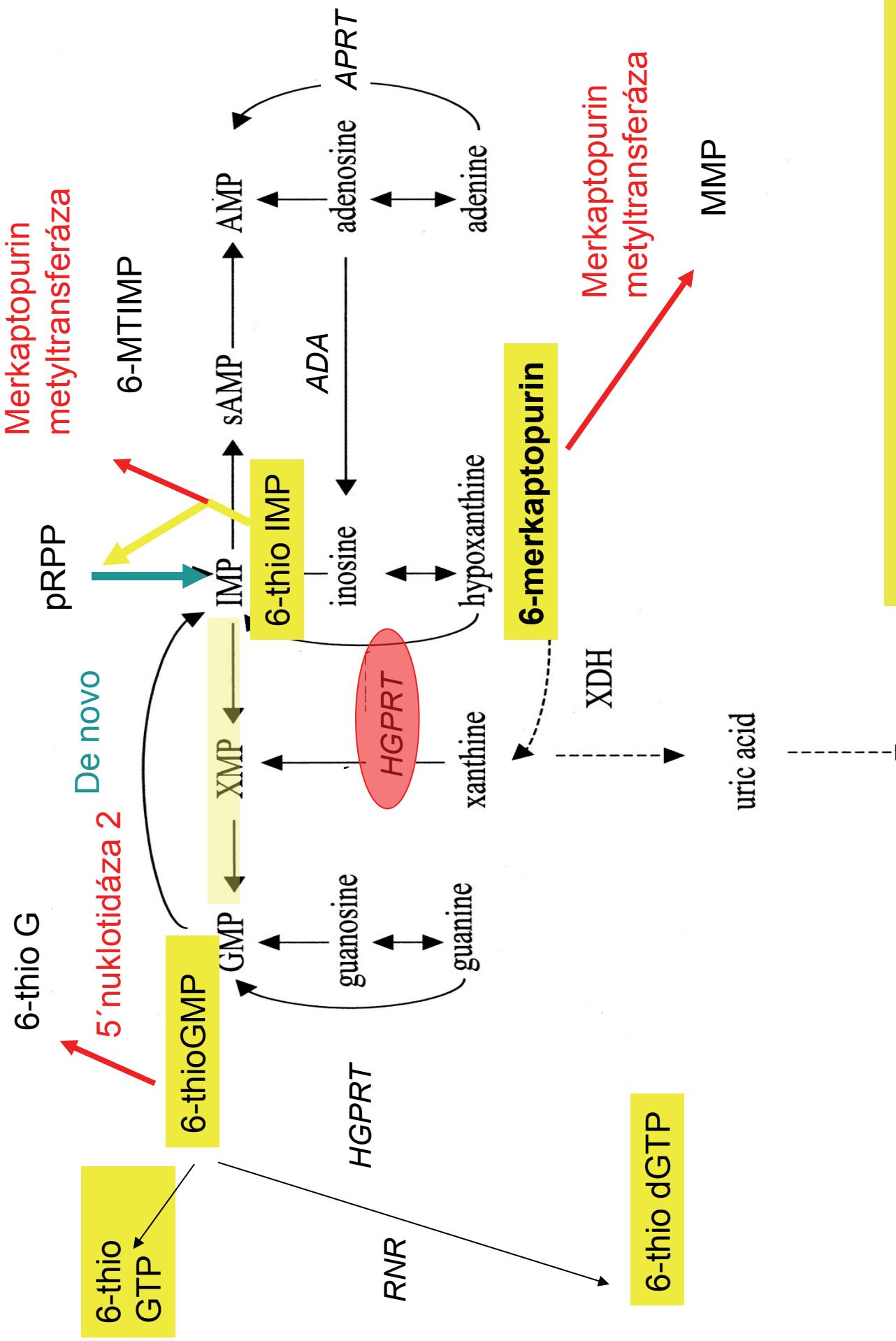

Rezistence na purinové anti-báze
(6-mercaptopurin, thioguanin)

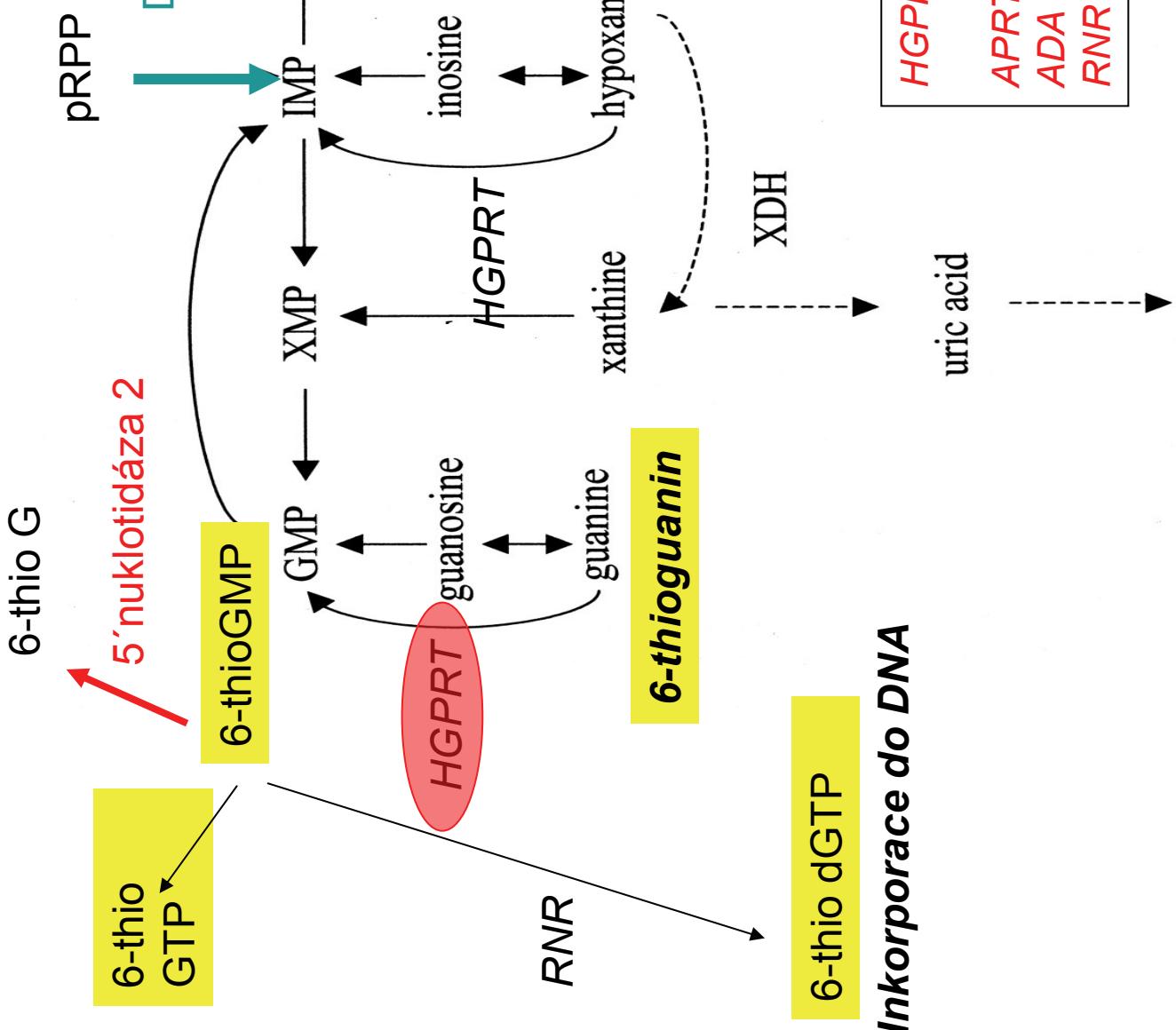

6-MERKAPTOPURIN

Purine degradation

6-THIOGUANIN

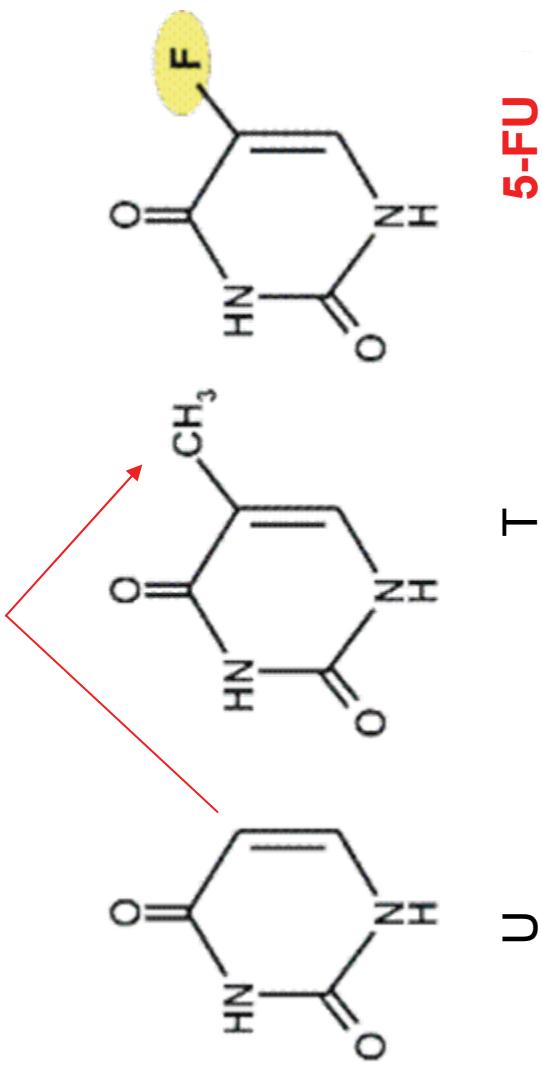

Purine degradation

ANTIBÁZE (antipuriny)

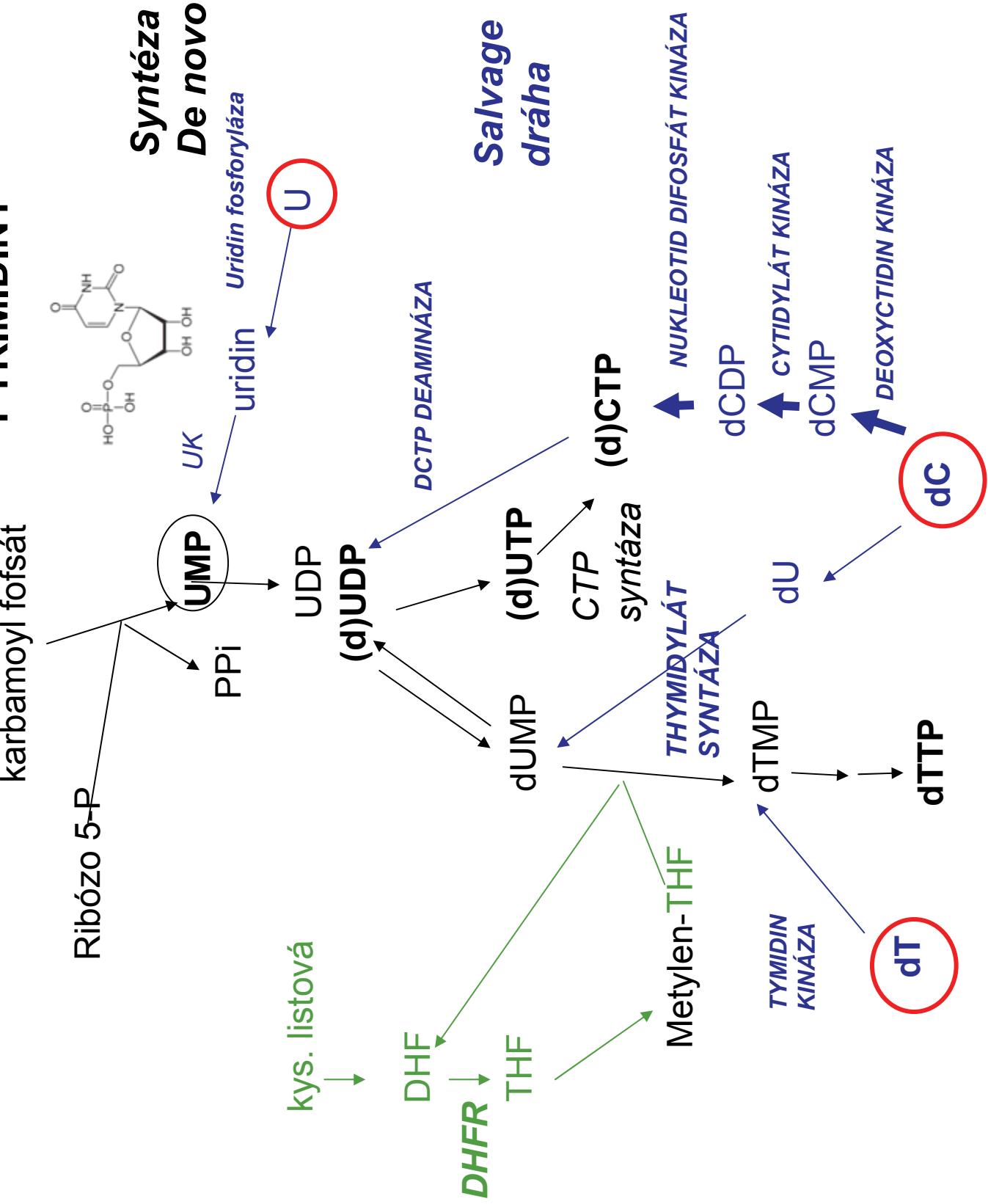
5-FU (5-fluorouracil)

Funguje jako **Inhibitor**
tymidylát syntáz, která při
reakci dUMP na dTMP
nahrazuje vodík na pozici 5
metylovou skupinou.

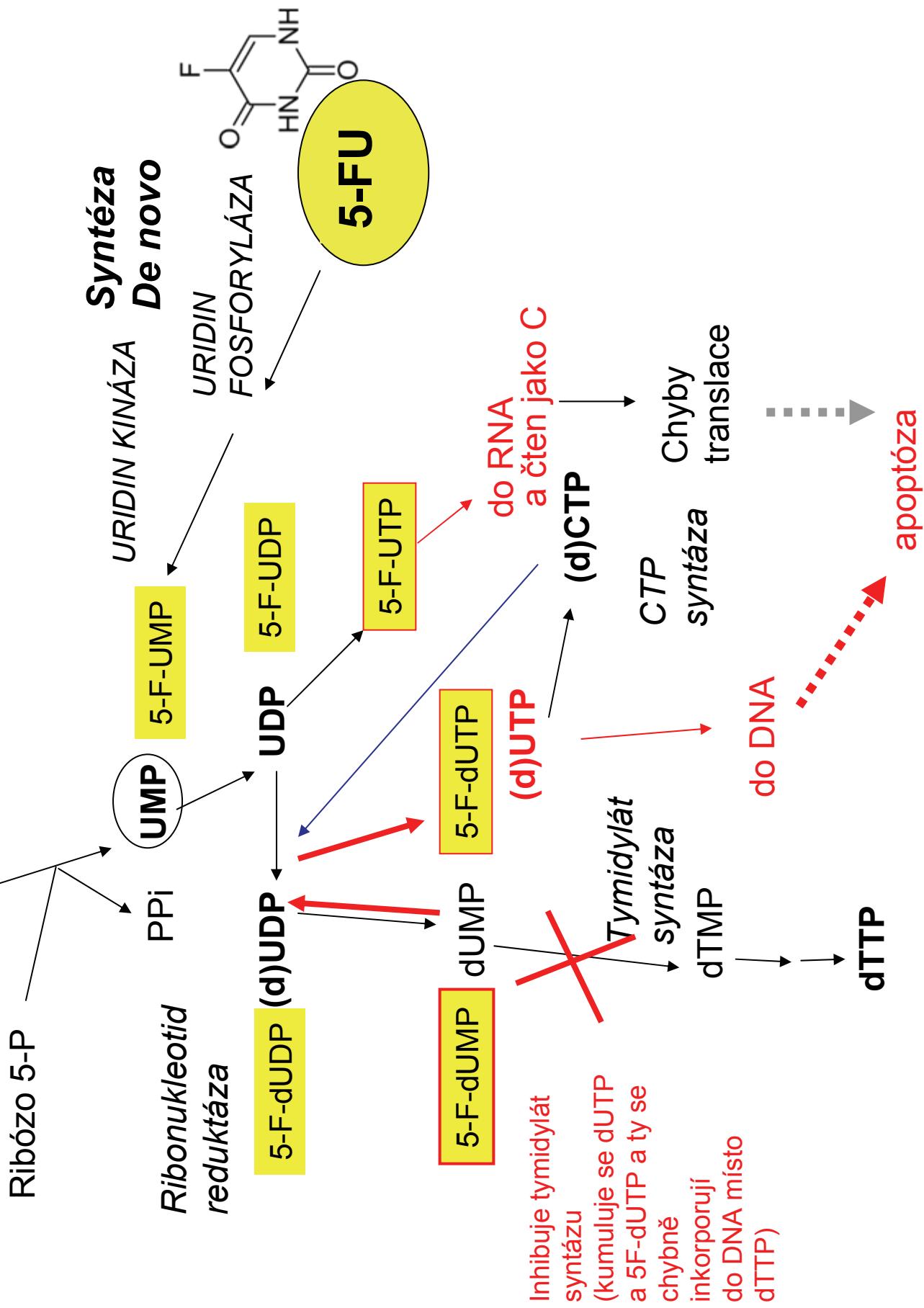
Léčba solidních nádorů: **5-FU** nebo se podává se jako prodrug (*musí být*
nejprve metabolizován) - **Kapecitabin, Tegafur**

PYRIMIDIINY

PYRIMIDINY

karbamoyl fofsát

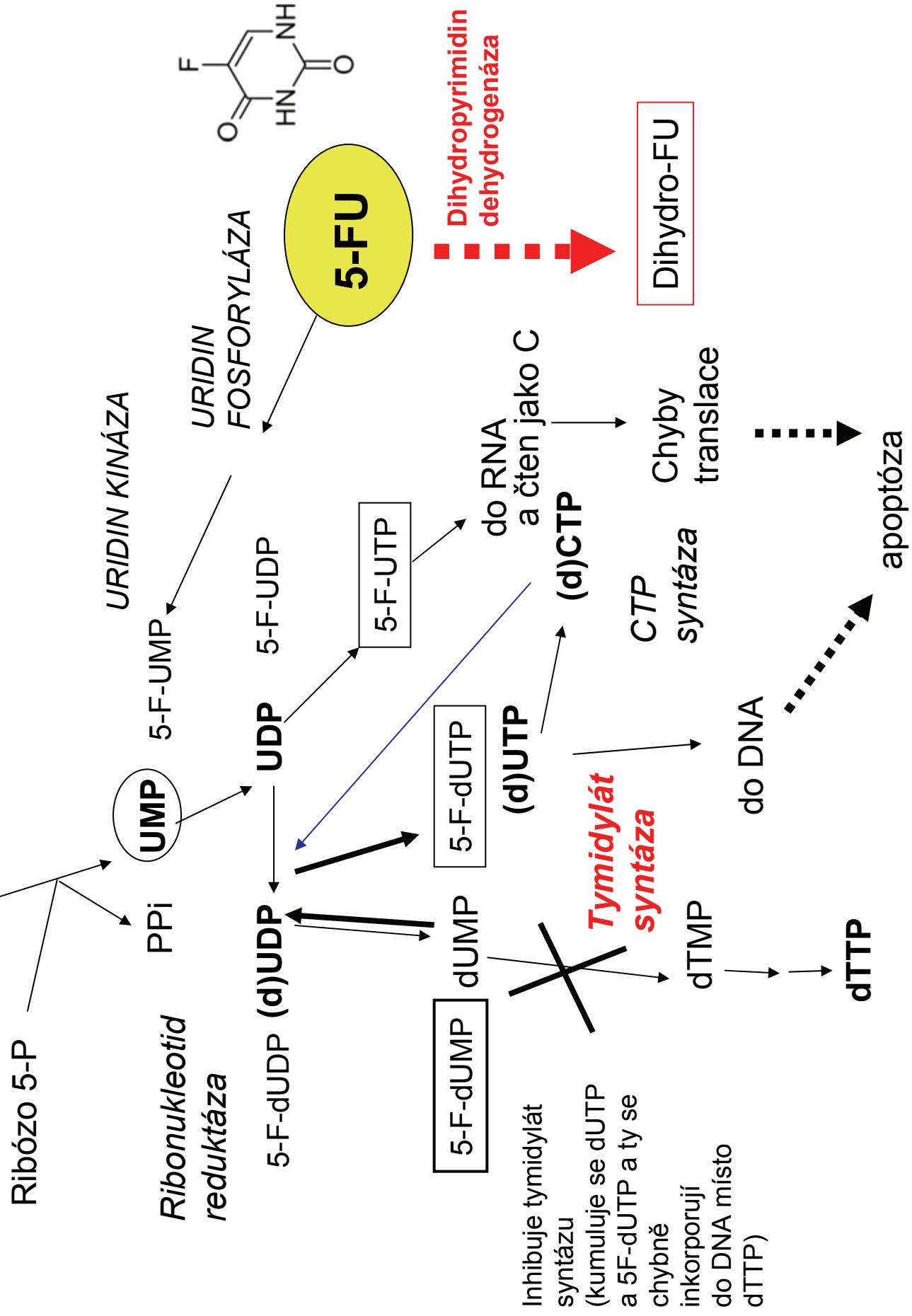

Rezistence (5-FU)

Thymidilát syntáza (amplifikace, overexpressie, mutace)

karbamoyl fofsát

Rezistence (5-FU)

Thymidilát syntáza (amplifikace, overexpressie, mutace)

Dihydropyrimidine dehydrogenase (metabolizuje 5-FU)

BCL2-/BCL-XL

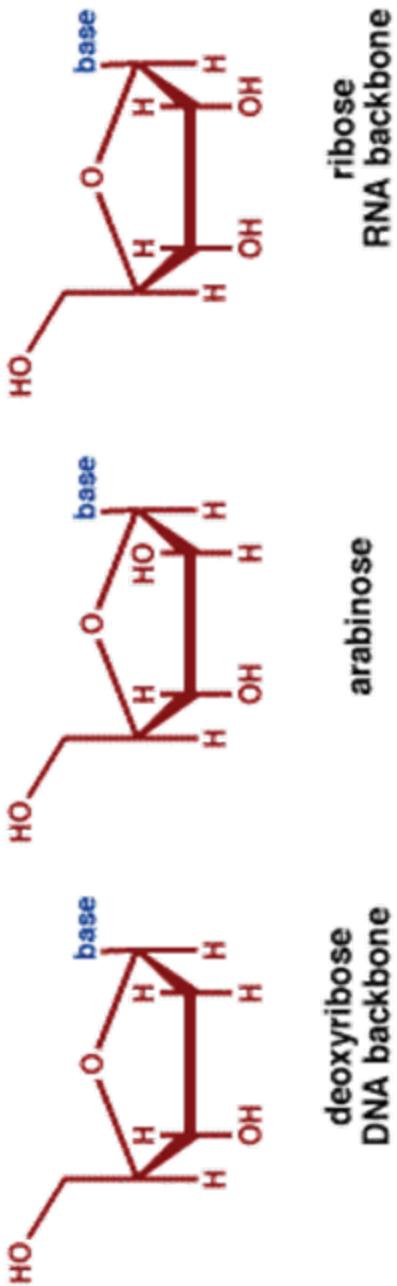
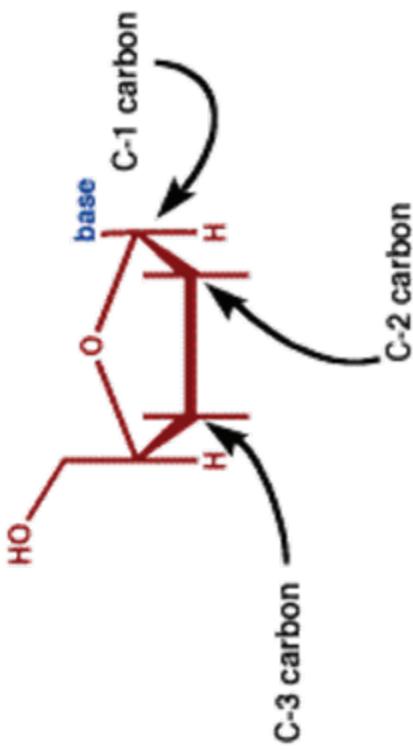
MDR proteiny ???

?

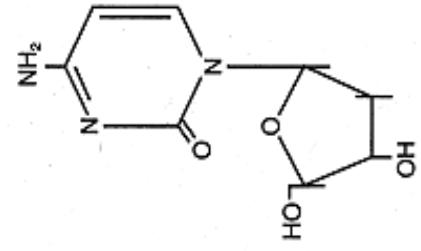
Rezistence na antimetabolity

- antifoláty
- antibáze
- **antinukleosidy**

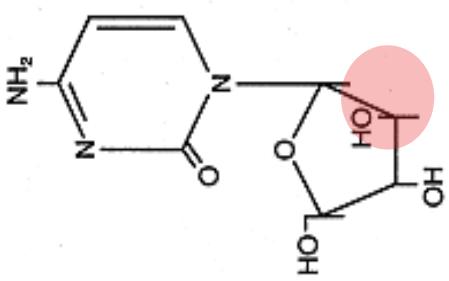
(DEOXY) NUKLEOSIDOVÉ ANTIMETABOLITY

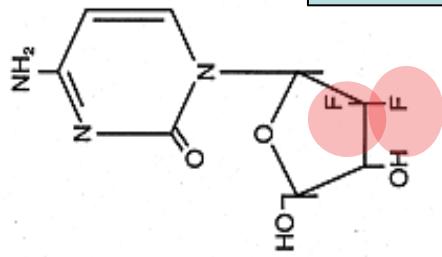
Pyrimidinové analogy cytarabin a gemcitabin

Deoxycytidine

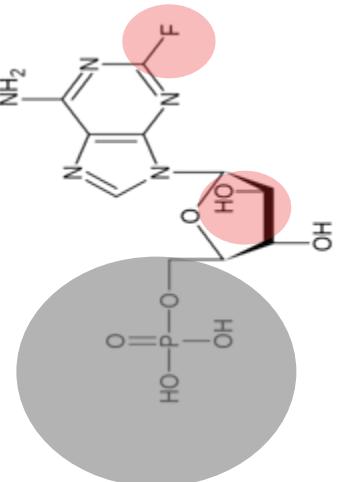

Cytarabin

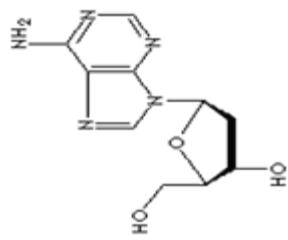

Gemcitabin

Purinový analog fludarabin

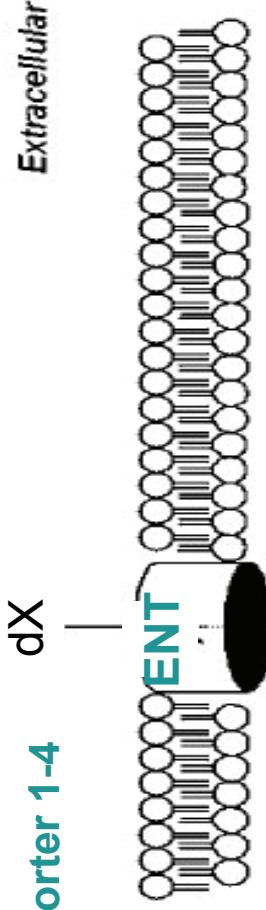
Fludarabin

deoxyadenozin

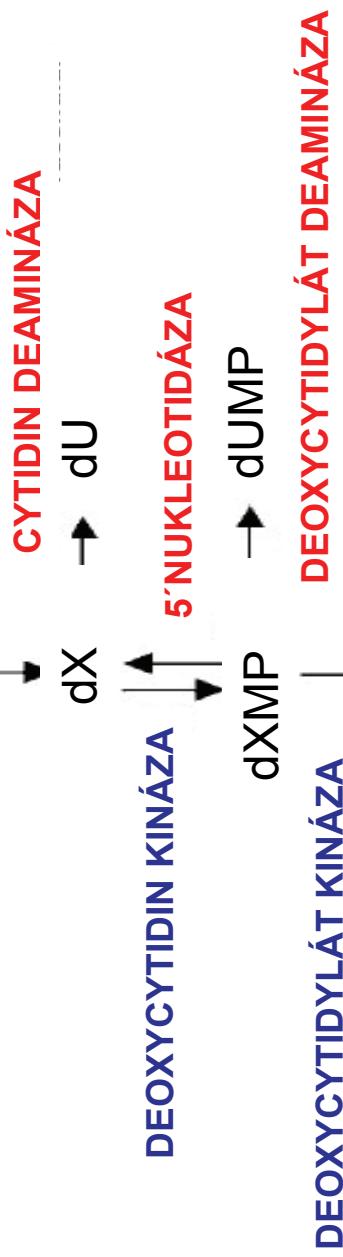
- Inkorporace do DNA a zábránění elongace
- Inhibice DNA pol
- Různá míra inhibice RNR

equilibrative nucleoside transporter 1-4

Cytarabin (C) Gemcitabine (C)

Vstup do buňky přes
membránu (při
vysokých dávkách)
a/nebo hENT
transportéry

dX

CYTIDIN DEAMINÁZA

dX

DEOXYCYTIDIN KINÁZA

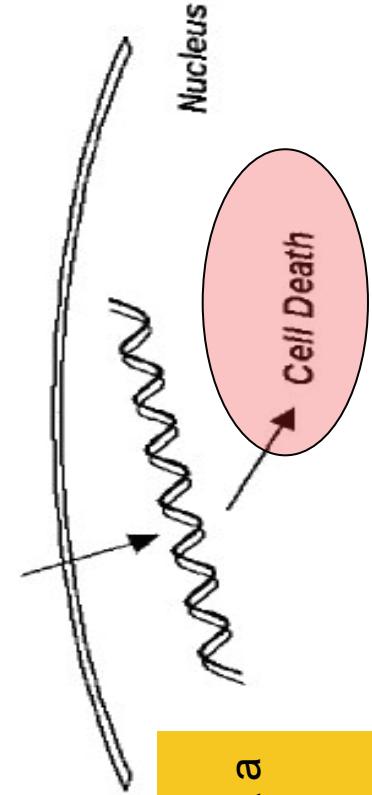
dXMP

DEOXYCYTIDYLAT KINÁZA

dXDP

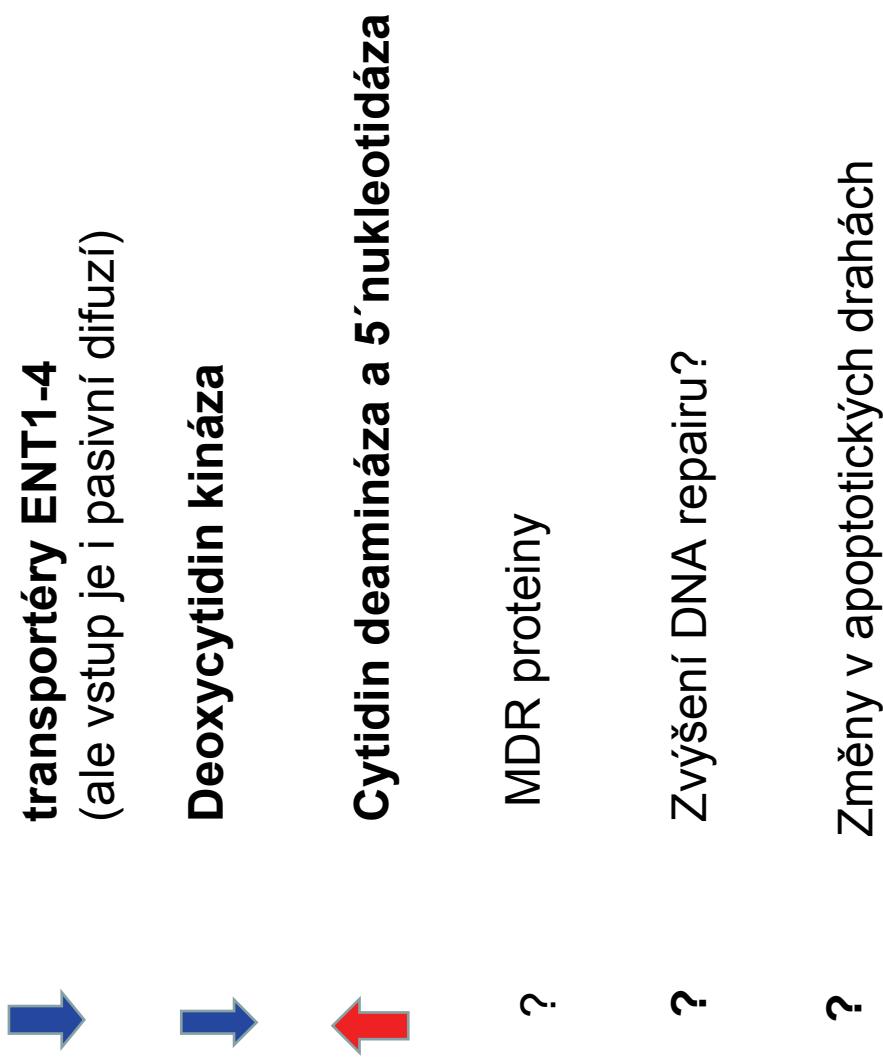
NUKLEOSID DIFOSFÁT KINÁZA

dXTP

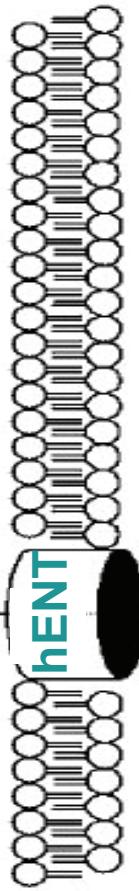
Při replikaci
inkorporace do DNA a
zastavení elongace
Inhibitory RNR

Rezistence na nukleosidové analogy (CYTARABIN a GEMCITABIN)

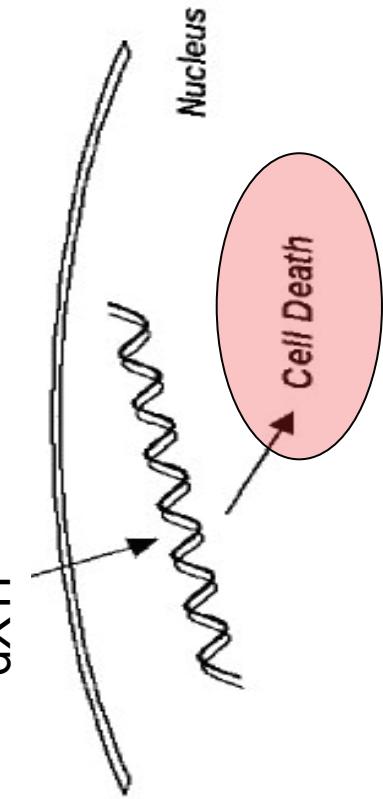
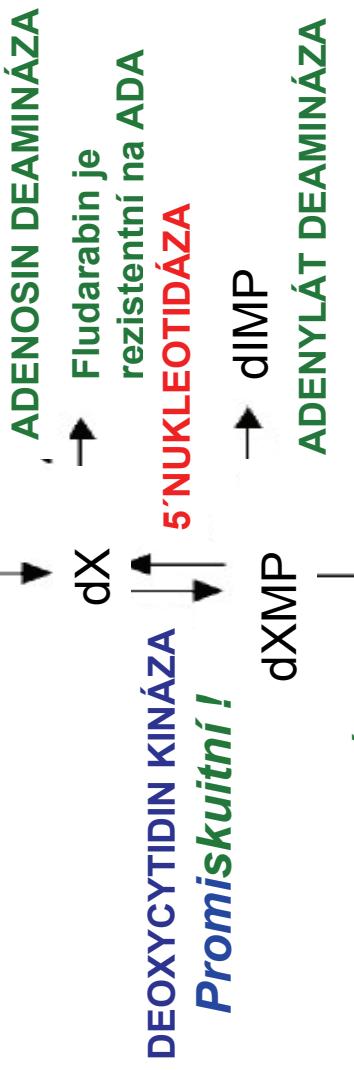
equilibrative nucleoside transporter 1-4

Extracellular

Fludarabin (A)

Vstup do buňky přes
membránu (při
vyšokých dávkách)
a/nebo ENT 1-4
transportéry

Rezistence na nukleosidové analogy (FLUDARABIN)

transportéry ENT1-4
(ale vstup je i pasivní difuzí)

Deoxycytidin kináza

Cytidin deamináza a 5' nukleotidáza

MDR proteiny?

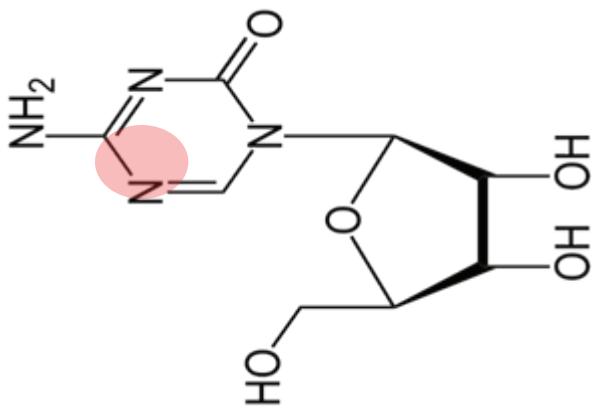
? Zvýšení DNA repairu?

? Změny v apoptotických dráhách

Rezistence na epigenetická cytoska

- inhibitory DNMT
- inhibitory HDAC

Aza-cytidin (Vidaza)

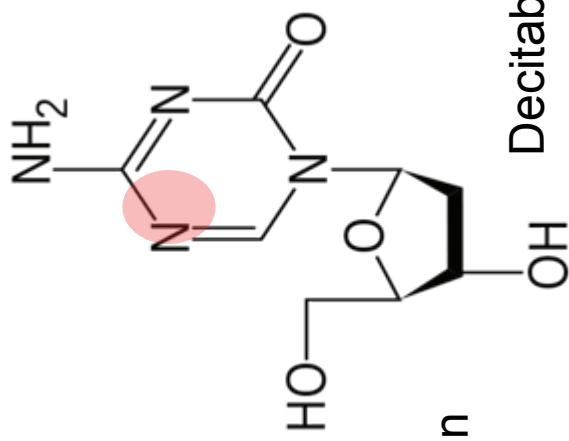

Fosforylován
Inkorporování do RNA

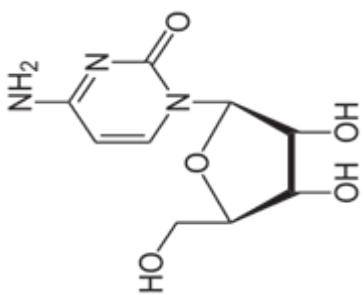

Aza-cytidin

Inkorporace do DNA
nevede k inhibici
replikace, ale k
inhibici metylace DNA
kovalentní vazbou
DNA methyltransferáz
(DNMT)

Decitabin
2'-deoxy- 5'-aza cytidin

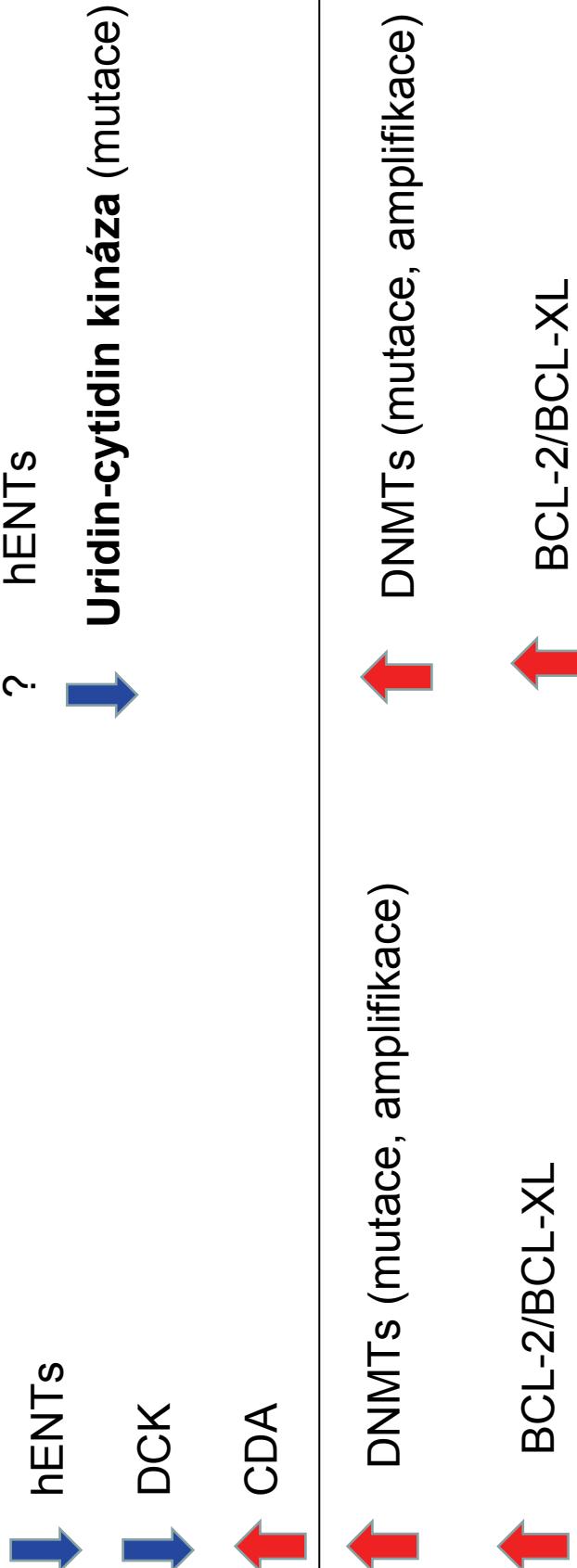
cytidin

Decitabine

(aktivace stejná jako cytarabin a gemcitabin)

Aza-cytidin

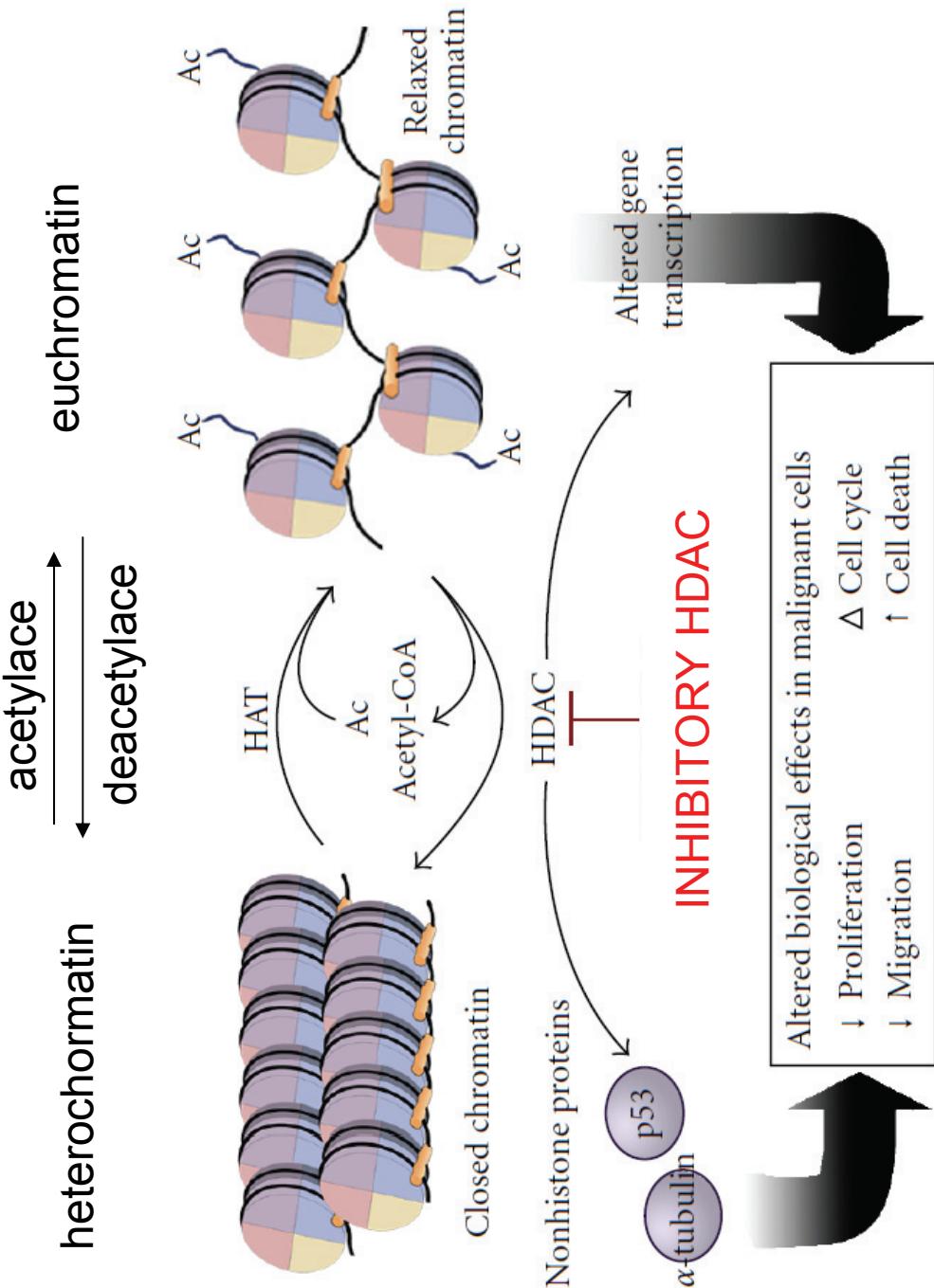
(je to ribonukleotid)

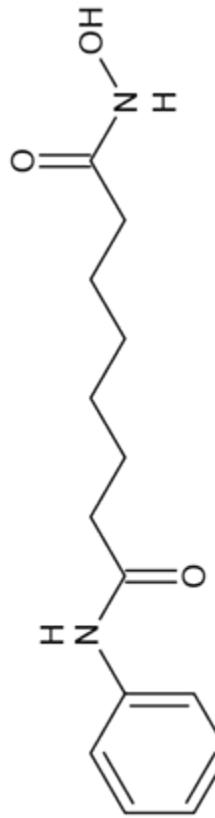
Rezistence na epigenetická cytoska

- inhibitory DNMT
- inhibitory HDAC

Inhibitory histone deacetyláz

Inhibitory histonodeacetyláz (HDACi)

Vorinostat
(SAHA, kyselina
suberanilohydroxamová)

↑ Uvolnění exprese tumor supresoru

Vedlejší (off target) HDACi
„snižení“ hypoacetylace dalších (nehistonových) proteinů – zvýšení jejich stability
(p53, tubulin, HSP90...)

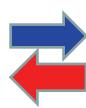
inhibice HDAC → rozsáhlé změny transkripčních programů a → aktivit proteinů
Nespecifický a široký efekt na nádorovou buňku.
(*indukce apoptózy, zástava cyklu, indukce ROS, indukce diferenciace*)

Rezistence na HDAC inhibitory (vorinostat)

MDR proteiny

Mutace a změny exprese (směr kontroverzní) HDAC

zesílení alternativních dráh silencingu (DNMTs)

thioredoxin (scavenger ROS)
(deacetylují i jiné cíle a přispívají k produkci ROS)

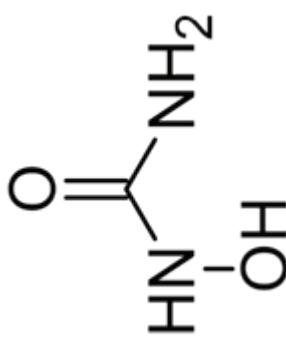
změny v apoptotických dráhách - BCL2/BCL-XL, p21 ...

Resistence na hydroxymočovinu

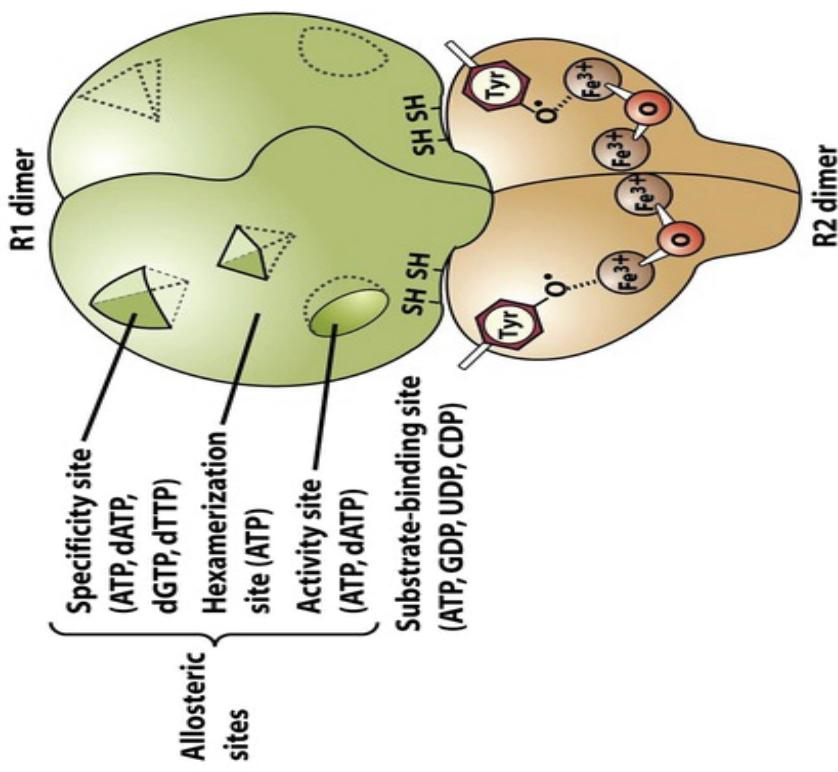
Rezistence na hydroxymočovinu

Hydroxyurea – inhibitor RNR

Hydroxymočovina

Váže Fe v RNR a
inaktivuje tyrosylový
radikál nutný pro
redukci NDPs

© 2008 John Wiley & Sons, Inc. All rights reserved.

↑ RNR (R2 podjednotka - amplifikace, overexpress, mutace)

Rezistence na mitotické jedy

VINKA ALKALOIDY

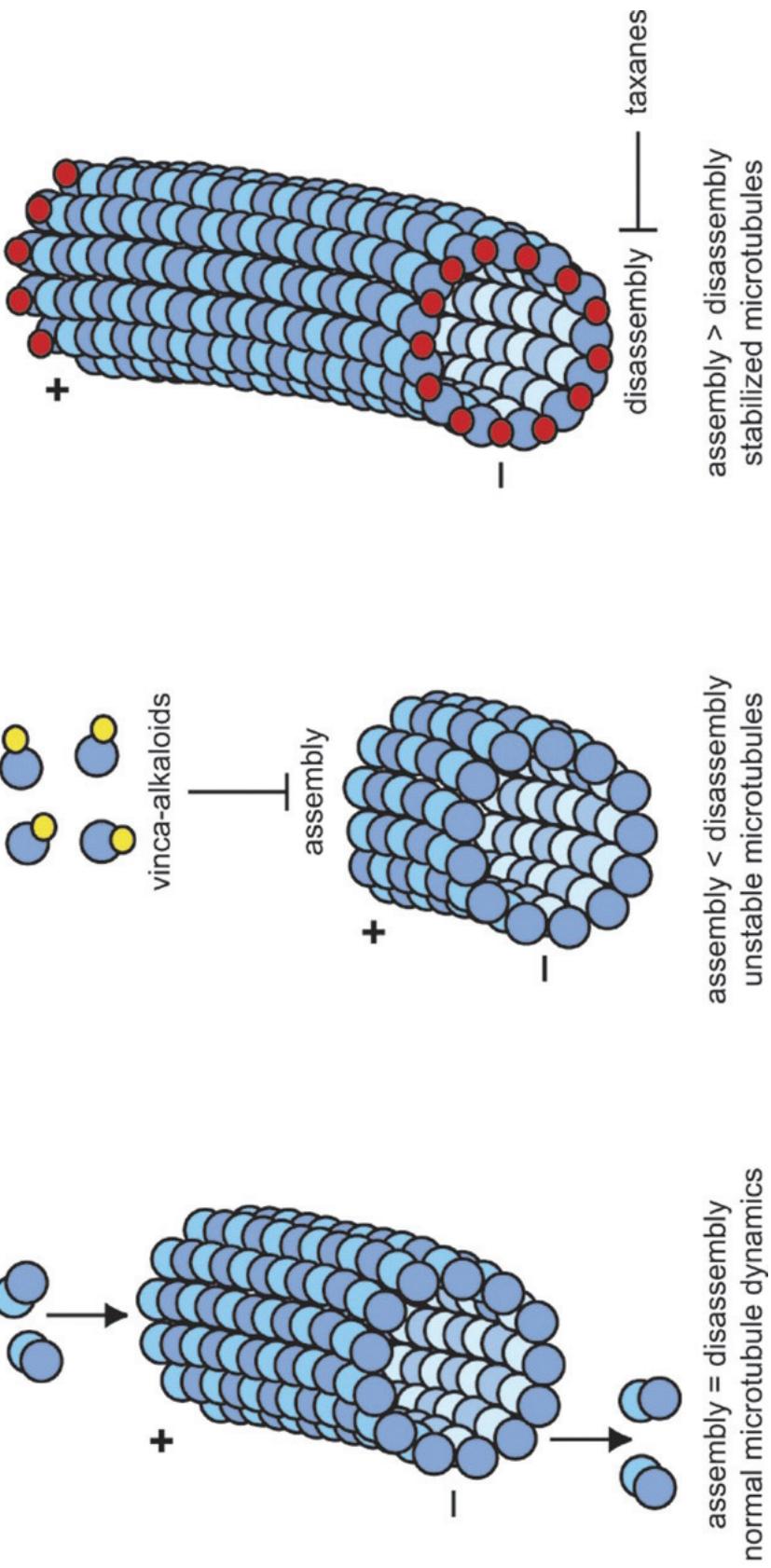
(vinkristin, vinblastin, vinorelbín)

TAXANY

(Paclitaxel, docetaxel)

Inhibitory polymerace MT

Inhibitory depolymerace MT

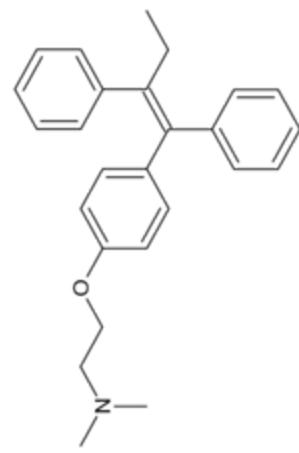

Rezistence na inhibitory dynamiky MT

Data nejasná a konfliktní (minimum z klinických dat)

- Mutace tubulinu ?
- **Expresce různých tříd beta tubulinů – (7-8 izotypů/tříd pro alfa i beta)**
mT složené z různých izotypů mají různou stabilitu, hlavně **beta3** a **beta 5** varianty (jejich overexpressie způsobí rezistenci na paclitaxel).
- **Expresce dalších proteinů podílejících se na dynamice MT**
 - P53, BCL-2/MCL-XL?
 - MRPs?

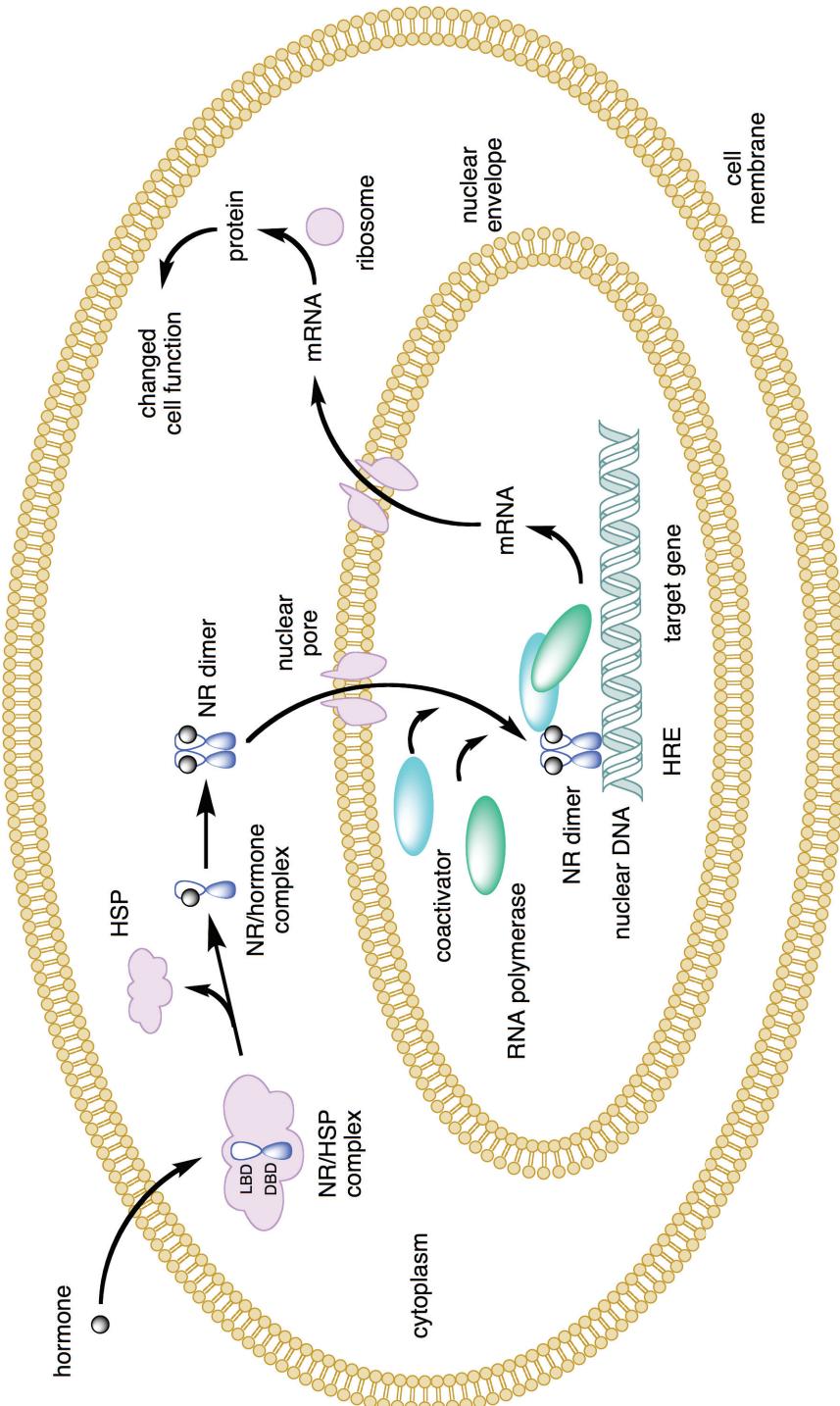
Rezistence na tamoxifen

Tamoxifen

Není to typický antiestrogen, ale **selektivní modulátor estrogenového receptoru**

Tamoxifen nebrání ER-regulované transkripcí, ale komplex tamoxifen-ER spouští **jinou sadu genů** než komplex s estrogenem (nebo je odpověď tkáňově specifická)

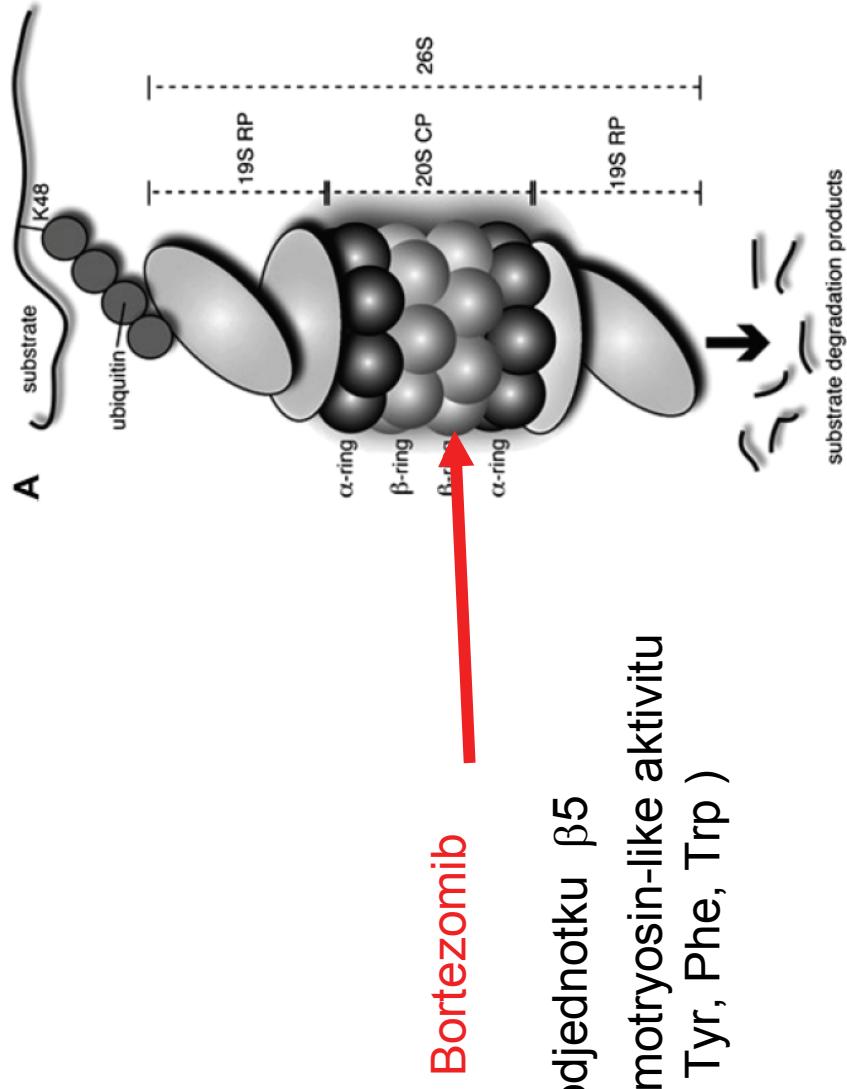
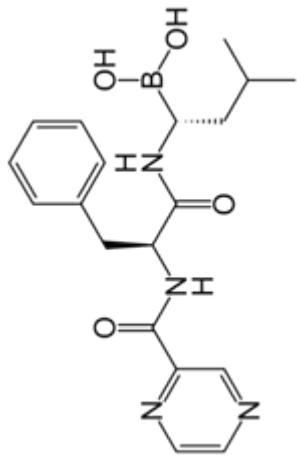

↓ Estrogenový receptor (exprese, mutace)
↓ Koaktivátory, koreprezory (exprese, mutace)
↑ EGFR2/HER2 (aktivace)

Není substrátem pro MDR proteiny

Rezistence na bortezomib

Bortezomib (Velcade, dipeptidový derivát kyseliny boronové)

Bortezomib

vazba na podjednotku $\beta 5$

Inhibuje chymotrypsin-like aktivitu
(specifita - Tyr, Phe, Trp)

Rezistence: Mutace a overexpressie beta 5 podjednotky (PSBM5)

Rezistence na TKIs

Inhibitroy tyrozinkináz

Cílená léčiva s jedním, nebo malým počtem cílů.
(katalytická kapsa, ATP vazebné místo)

Imatinib/Gleevec (BCR-ABL)

**Gefitinib/Iressa,
Erlotinib/Tarceva (EGFR/HER1)**

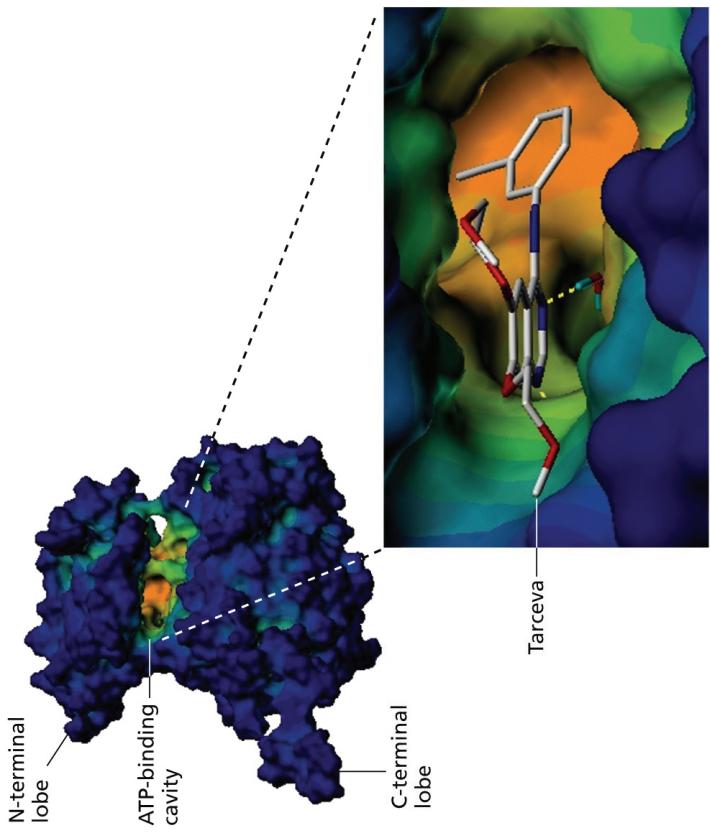

Figure 16.13 The Biology of Cancer (© Garland Science 2014)

Gleevec (imatinib mesylate)

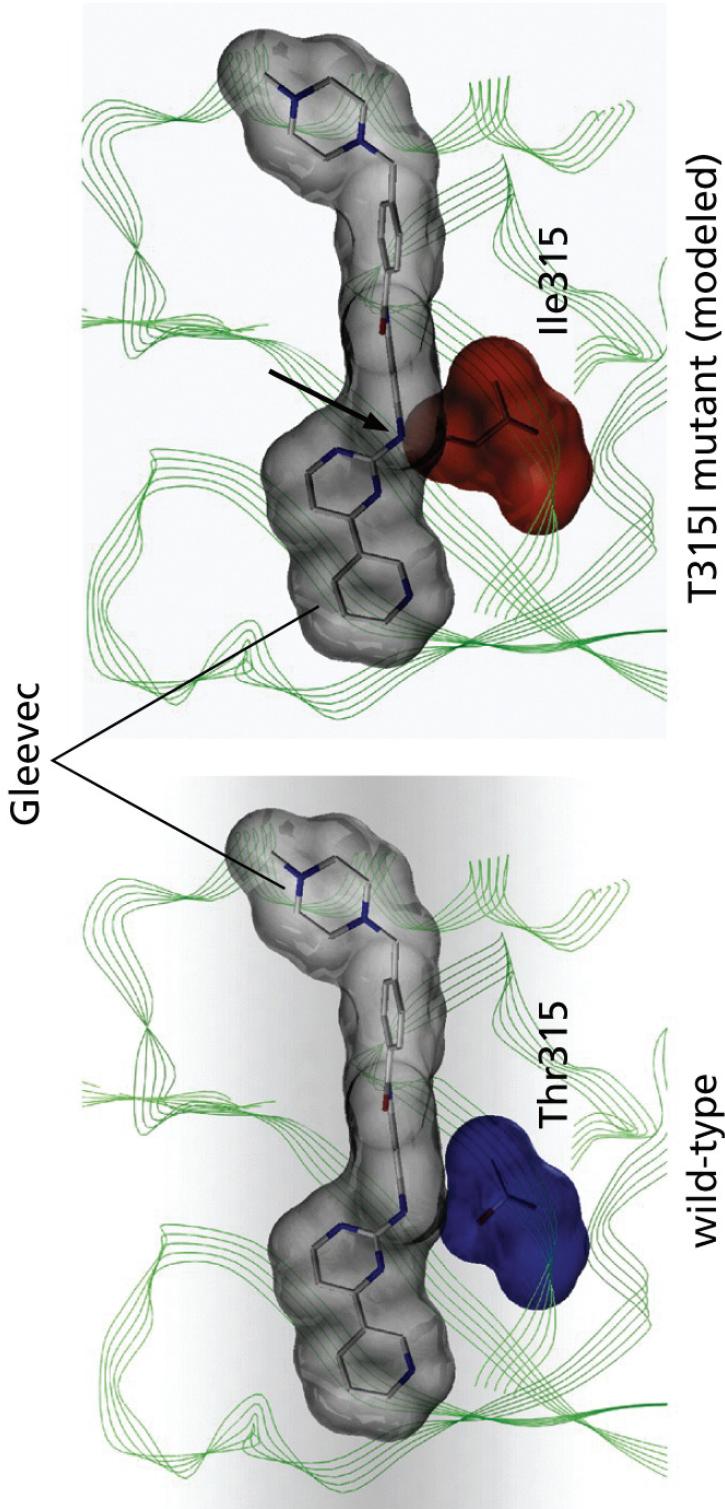
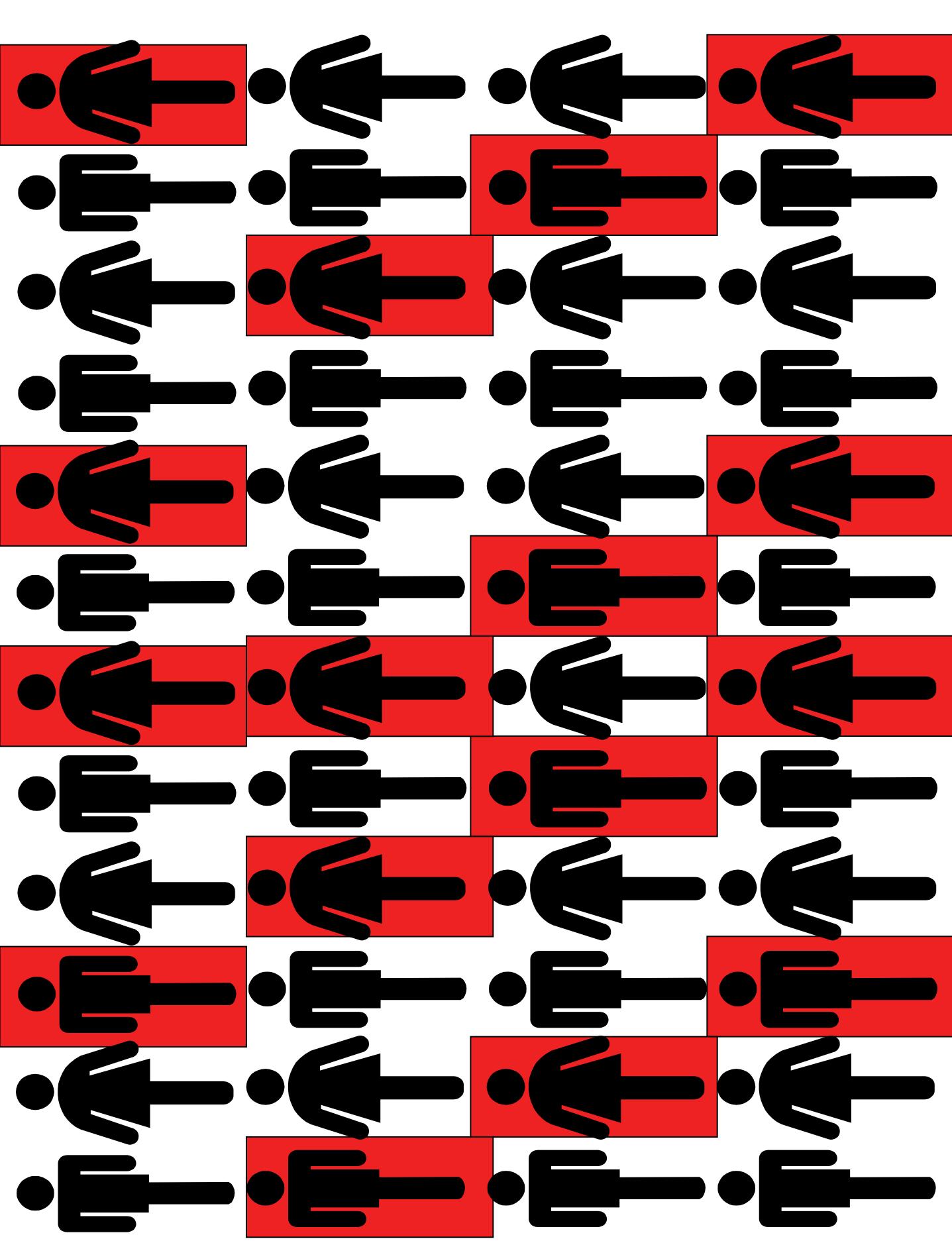

Figure 16.24b The Biology of Cancer (© Garland Science 2014)

Část pacientů s CML získá rezistenci na imatinib, nejčastěji **mutací vazebného místa**
- Vyuvinuta řada inhibitorů nových – nilotinib, dasatinib, bosutinib

Rezistence na imatinib/Gleevec (CML a GIST)

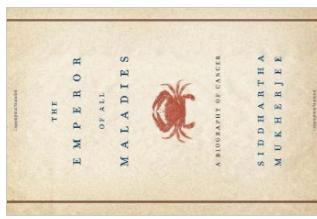
- ↑ Mutace vazebného místa
- ↑ overexpressie BCR-ABL a Kit
- ↑ MDR proteiny
- ↑ aktivace jiných kináz („kinázový switch“)
(PI3/Akt kináza u CML, Axl u GIST)

Studijní materiály

Kompletní podklady k přednáškám i doporučená literatura
jsou k dispozici na adres

<http://patofyziologie.lf1.cuni.cz/cytostatika>

The Emperor of All Maladies: A Biography of Cancer

Siddhartha Mukherjee

The Biology of Cancer (R. Weinberg) - Nádorová biologie
Principy systémové nádorové léčby (Klener a Klener) - Grada 2013
Nová protinádorová léčiva a léčebné strategie v onkologii (Klener a Klener) - Grada 2010)

